مدیریت شهری
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015
۲۳۵-۲۶۲
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۷/۱۷ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۲/۱

تبیین معیارهای طراحی فضاهای فرهنگی با رویکرد پایداری اجتماعی و پویایی فضایی؛ موردپژوهی: فرهنگسراهای شهر تهران

سحر سلماسی*- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، گروه معماری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
لیلا کریمی فرد- دکتری معماری، استادیار، گروه معماری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

امروزه تبیین معیارهای پایداری فضاهای زیستی با رویکرد پایداری اجتماعی از مهمترین موضوعات در حوزه برنامه ریزی معماری و شهر است که باید در فرآیند طراحی معماری موردنظر قرار گیرد. از سویی دیگر، هدف از فرهنگسراها، ایجاد محیطی آزاد، صمیمی و دارای فضایی باز است که از طریق یک سیستم غیرمتمرکز اداره می‌شود. به بیان عامیانه می‌توان فرهنگسراها را پاتوق‌هایی فرهنگی با تعاملات اجتماعی دانست که به‌عنوان یک مرکز فرهنگی، بخشی از فعالیت‌های فراغتی را پوشش می دهد که به ضرورت طراحی معمارانه این فضاها برای پویایی اجتماعی اشاره دارد. بر این اساس، مقاله حاضر با بهره گیری از «روش توصیفی- تحلیلی» در مرحله نظری و «روش پیمایشی» در مرحله تحلیلی و با ابزار گردآوری داده مشتمل بر مطالعات کتابخانه ای و اسنادی به بررسی مفهوم پایداری اجتماعی در معماری و طراحی فضاهای فرهنگی پرداخته است و برای تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش و تبدیل آن به احکام معماری و سپس طراحی، از روش چیدمان فضا استفاده شده است. در ادامه این داده‌ها به صورت نمودارهای هم‌ترازی و سپس به صورت نقشه‌های گاما آورده شده است و در مرحله‌ی نهایی با استفاده از این تحلیل‌ها و مطالعات صورت گرفته بر روی سایت و با توجه به استانداردها و برنامه‌ی فیزیکی، طراحی معماری فرهنگسرا صورت گرفته است.در پایان نیز به معیارهای طراحی فضاهای زیستی با درنظرگیری پایداری اجتماعی و پویایی فضایی اشاره شده و راهکارهایی در راستای بهبود وضعیت ساختاری و فرهنگی فرهنگسراهای شهر تهران برای پویایی اجتماعی و امکان دهی حضور در عرصه های جمعی مورد اشاره قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: پایداری اجتماعی، توسعه پایدار، مجتمع های فرهنگی- تفریحی، معیارها و مولفه های طراحی.

Determine thedesign criteriaof culturalapproach tosocial sustainabilityandspatialdynamics; Case Study: cultural center inTehran

Abstract

Todayexplainedsocial sustainabilitycriteria forsustainableliving spaceswith a viewofthe most important issuesin the field ofarchitectureandcityplanningthat mustbeconsideredin the process ofarchitectural design.On the other hand, the objective ofcultural centers, create afree, intimateandopenspaceis throughadecentralizedsystemis run.Crudelycancultural centers,culturalandsocialinteractions,know nasa cultural center, part of theleisure activitiescoversthearchitecturaldesignof these spacesforsocial mobilityreferstothe need.Accordingly, this paperusing the"analytical method" in the conceptual phase"survey" in theanalyticalanddata gathering toolsincludinglibrary and documentarystudiestoexamine the concept ofsocial sustainabilityin architectureanddesign,cultural spacesPaid.To analyze thedata obtained fromresearchintoarchitectureanddesignrules, synapses spaceis used.In thedataforgammacurvesalignmentandthengivenmapsandIn the final stageofthisanalysis andstudieson the siteaccording to thestandardsandphysical, cultural, architectural design has been done.Finally,leveragingsocial sustainabilitycriteria fordesigningliving spacesandspatialdynamicsare discussedanda solution to improve the cultural and structural social mobility and the possibility of forming cultural center in Tehran to attend the public arena has beendiscussed.

Keywords: social sustainability, sustainable development, culturalandrecreationalcomplex, andcomponentdesigncriteria.

*نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۴۳۹۹۹۸۱، رایانامه: salmasi_sahar@yahoo.com

این مقاله از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی مجتمع فرهنگی- تفریحی در تهران با رویکرد پایداری اجتماعی با هدف تامین پویایی» استخراج شده است که بدینوسیله از معاونت پژوهشی دانشگاه ازاد اسلامی واحد تهران جنوب قدردانی می گردد.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

مقدمه

رویکردهای نوین معماری شهری از جمله «برنامه ریزی اجتماعی»[1]، «برنامه ریزی غیراقلیدوسی»[2]، «نظریه انتقادی»[3]، «نظریه پدیدار شناسی»[4]، «نظریه اخلاقی»[5] و نظریه «توسعه پایدار شهری»[6] را می توان تاکیدی بر کاربست رویکردهای نوین به انسان معماری و شهرسازی دانست که اصالتهایی همچون «اجتماع در مقابل فرد»، «اخلاق در مقابل منافع»، و «کیفیت در مقابل کمیت» از پارادایم های مشترک آن به حساب می آیند. در عین مجموعه روش هایی برای ارزیابی «میزان پایداری در فضاهای شهری» وجود دارد که به انحاء و اطوار مختلف در معماری مورد استفاده قرار می گیرد.[7] ذکر این نکته نیز اساسی بنظر می رسد که دو مفهوم «پایداری شهری» و «توسعه پایدار شهری» به دلیل تقارب معانی، بجای یکدیگر بکار می روند، حال آنکه پایداری مجموعه ای از وضعیت ها را شامل می شود که در بستر زمان، استمرار دارد، در حالی که توسعه پایدار، فرآیندی را تداعی می کند که در بستر آن پایداری می تواند پدیدار شود.در نخستین گردهمایی زیست محیطی اروپایی در سال ۱۹۷۵ تاکید شد که در مناطق شهری حفاظت و توسعه کیفیت محیطی در اولویت قرار دارد که گسترش حفاظت از سلامتی و رفاه انسان با استفاده بهینه و منطقی از منابع طبیعی، مضمون ترویجی آن بشمار می رود. بر این اساس توسعه پایدار شهری را می توان بهره وری در استفاده بهینه از زمین و تشویق بر بهره گیری مجدد از ساختمان ها دانست که امکان عدالت گستری اجتماعی، در بستر فضا و برابری اجتماعی را محقق گرداند و با فراهم نمودن امکانات رفاهی اجتماعی، خدمات شهری و حقوق شهروندی، بهبود کیفیت زیست محیطی شهر و رضایت شهروندی را ممکن گرداند. در عین حال، تاکنون تعریف جامعی از توسعه پایدار ارائه نشده است. طبق اصل دوم ترمودینامیک (آنتروپی) جهان میل به ناپایداری دارد و اصولاً پایداری در یک اکوسیستم طبق اصول یاد شده اتفاق نمی افتد بلکه حالت پایدار و پویا در آن رخ می دهد. به عبارت ساده تر، توسعه پایدار در یک محیط یا کشور با درنظرگرفتن توان اکولوژیکی، نیروی انسانی و منابع مالی متعلق به آن محیط می تواند تحقق یابد (مخدوم، ۱۳۸۰، ص ۱۵). توسعه، فرایندی دارد که شرایط زندگی مردم را بهبود می بخشد و صرفاً افزایش ثروت نیست بلکه به معنای تغییر است که شامل تغییر در رفتارها، خواسته ها و روش ادراک افراد از دنیای پیرامون انسان می شود. در این بین رشد اقتصادی به تنهایی منجر به توسعه نمی-شود، چراکه توسعه علاوه بر تغییر در رشد اقتصادی مستلزم دگرگونی انسان ها و نهادهای اجتماعی است.در این مقاله به مفهوم پایداری اجتماعی در فضاهای شهری و بالاخص فضاهای فرهنگی پرداخته شده و در پایان با روش مطالعات میدانی و پیمایشی و چیدمان فضا به معیارهای طراحی این فضاها اشاره شده است.

1. Community Planning
2. Non-Euclidian Mode of Planning
3. Critical Theory
4. Phenomenology Theory
5.Ethical Theory
6.Urban Sustainable Development

۱. کاملترین روش ارزیابی پایداری، روش شاخص توسعه پایدار شهری با استفاده از منطق فازی است: «هینکو» (۲۰۱۱)، به دلیل مفهوم چندبعدی، نامطمئن و مبهم توسعه پایدار شهری، به پیروی از «فیلیس و اندریان» (۲۰۰۱) و با استفاده از روش SAFE به محاسبه شاخص توسعه پایدار شهری پرداخته است. در مطالعه وی، پایداری شهری دارای دو جنبه اصلی «پویایی‌های هموار» (SD) و «ملاحظات مثبت رشد» (PG) می‌باشد که مؤلفه‌های اصلی پایداری کل شهری می باشند. هر یک از این مؤلفه‌ها به ابعاد مختلف پایداری یعنی «وضعیت موجود» (STA)، «پتانسیل آشکار شده» (POT) و «پاسخ‌های مشتق شده» (RES) بستگی دارند.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

ادبیات تحقیق

پایداری

واژه «پایداری» امروزه به طور گسترده‌ای به منظور توصیف جهانی که در آن نظامهای انسانی و طبیعی تواماً بتوانند تا آینده‌ای دور ادامه حیات دهند، به کار گرفته می‌شود. «توسعه پایدار» به معنی ارایه راه حلهایی در مقابل الگوهای فانی کالبدی، اجتماعی و اقتصادی توسعه می‌باشد که بتواند از بروز مسایلی همچون نابودی منابع طبیعی، تخریب سامانه‌های زیستی، آلودگی جهانی تغییر اقلیم، افزایش بی‌رویه جمعیت، بی‌عدالتی و پایین آمدن کیفیت زندگی انسانها حال و آینده جلوگیری کند؛ بنابراین توسعه پایدار تحولی مواجه با تامین نیازهای امروزی بدون از بین بردن قابلیتهای نسل آینده در تامین نیازهایشان است. در واقع یک تحول، زمانی پایدار است که محافظ محیط و مولد فرصتها باشد. این تحول نیازمند پیوند ناگسستنی میان اکولوژی، اقتصاد و امنیت اجتماعی است و پیشرفتهای اقتصادی و شرایط زندگی اجتماعی باید در تطابق با جریان درازمدت حفظ پایه های طبیعی زندگی باشند. دهخدا پایداری را به معنای «بادوام و ماندنی» می داند (دهخدا، جلد ۱، صفحه ۴۷).

مدلهای پایداری

«مدلهای پایداری» نیز نیاز به تغییر ساختار اساسی در سرمایه گذاری انسانی و بهره گیری از تکنولوژی پاک زیست محیطی و تجهیز منابع انسانی دارد، بدانگونه که در بستر اخلاق جدید جهانی قابل دسترسی می نماید که بر همبستگی درون ملیتی و جهانی تاکید می ورزد. همبستگی بین المللی از این جهت ضروری است که نظام اقتصاد جهانی باید مانع آن شود که سالانه پانصد میلیارد دلار بر روی ملتهای فقیر بسته شود زیرا کشورهای در حال توسعه مواجه با تحدیدها و نابرابری فرصت برای بهره گیری از تجارب نیروی انسانی و سرمایه می باشند، در حالی که کشورهای توسعه یافته تنها ۳۵ درصد از تولید ناخالص ملی خود را بجای آن پانصد میلیارد دلار پرداخت می کنند.

معرف ها و شاخص های پایداری

در این ارتباط می توان گفت که:

۱. «شاخص ها» به عنوان واژه های دارای «مفهوم ضمنی»، وسیله ای هستند که ارزیابی پیشرفتهای آینده را فراهم می آورند و از طرفی دیگر، مقصد و هدف را بیان می کنند. شاخصها مجموعه داده های مخصوص یا دگرگون شده‌ای هستند که اطلاعات ضروری را برای سیاست گذاران و عموم مردم فراهم می آورند (Miranda, ۱۹۹۹, ۷۴).

۲. همچنین شاخص ها ابزاری قدرتمند برای کاهش پیچیدگی سیستم ها و کامل کننده اطلاعات سیستم های پیچیده می باشند. بعضی از «اقتصاددانانِ محیط زیست» نیز پایداری را بیشتر از جنبه‌های زیست محیطی نگریسته، و در تعریف پایداری گفته‌اند:وضعیت پایدار، وضعیتی است که حداقل شرایط برای ثبات اکوسیستم‌ها و توانایی مقابله اکوسیستم با شوک‌ها را در طول زمان فراهم کند .

۳. و نهایتاً؛ شاخصها و معرف های پایداری مفهوم جدیدی هستند که با هدف ارزیابی پایداری در برنامه ریزی و توسعه مطرح می شوندو در جوامع شهری و روستایی، منعکس کننده مولفه های اساسی و بنیادی برای سلامت اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی جامعه در بلندمدت و طی نسلها هستند (کاظمی، ۱۳۸۰، ص ۱۵).

توسعه

هدف اساسی توسعه را بهره رساندن به انسان می دانند که بهبود «کیفیت زندگی» را دربر می گیرد و در قالب «افزایش درآمد و گسترش اشتغال و رفاه عمومی» امکان بروز می یابد (گریفین و مک کنلی، ۱۳۷۵،ص۱۱) که از این باب مفاهیم «توسعه انسانی» و «توسعه پایدار»، رابطه‌ای التزامی می یابند که می بایست همگون و همگام با یکدیگر تحقق یابند که در این راه بهره مندی از «سرمایه اجتماعی»[1] و بهره گیری از «مشارکت عمومی»[2] مهم

1. Social Capital
2. Social Participation

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

است. از این جهت رفاه اجتماعی پیش نیاز توسعه به حساب می آید که می بایستی بوسیله ارگانهای دولتی و نهادهای اجتماعی تکوین یابد (نظام رفاه و تامین اجتماعی، ۱۳۷۸، ص۱۱) تا توسعه پایدار در راستای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مدنی را حاصل گرداند. واژه «توسعه» (development) از نظر لغوی در زبان انگلیسی، به معنی «بسط یافتن، درک کردن، تکامل و پیشرفت» است. گرچه این واژه از قرن هشتم هجری (۱۴ میلادی) برای توضیح برخی پدیده‌های اجتماعی بکار رفته است، لیکن استفاده وسیع از این واژه به عنوان یک چارچوب تحلیلی برای درک پیشرفت جوامع انسانی، به بعد از جنگ جهانی دوم و در دهه‌های ۱۹۶۰-۱۹۵۰ مربوط می‌شود. در آن موقع، این واژه مترادف با «نوسازی، رشد، صنعتی شدن» و برای تعبیرات و اصطلاحات مشابه به کار می‌رفت.«توسعه»[1] را می توان تکامل سطح زندگی و رسیدن به شرایط آرمانی در حوزه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانست که تحقق مفاهیم آزادی، عدالت، پویایی اجتماعی، توسعه انسانی و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را بهمراه می آورد. همچنین توسعه را کشف روشهای دستیابی به حرکتی تکاملی بشمار می آورند که پدیده های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را متعادل و متوازن می سازد و شرایطی نوین را برای پویایی اجتماعی،اقتصادی و تحقق عدالت اجتماعی[2] فراهم می کند (زاهدی اصل، ۱۳۸۱،ص۵). از دیدگاه فلسفی، «میزان توسعه یافتگی» در ارتباط با کیفیت «هویت سرمایه انسانی» مورد سنجش قرار می گیرد که سعی در بازسازی مفاهیمی همچون هویت اجتماعی دارد که در گروی ارزشهای روانی، اجتماعی و فرهنگی است که مورد تهدید واقع می شوند و می بایست در چارچوب توسعه، فرصتهایی فراهم آید که از دل این تهدیدها بیرون می آیند (خادم آدم، ۱۳۷۵، ص۱۳۶). بر این اساس می بایستی توسعه در قالب هویت هر ملتی شکل گیرد که مجموعه ذخایر اندیشه ای موجود در ساختار هویتی را برای سرعت بخشی به جریان توسعه بکار بگیرد. مفهوم «توسعه» نیز دارای دو «بعد کمی و کیفی» می گردد که:

۱.«بعد کیفی» توسعه را نیز می توان هدف اساسی ساختار توسعه دانست که برای رسیدن به آن وسیله ای بنام تامین اجتماعی، لازم است تا امکان حرکت در رسیدن به مقصد رفاه اجتماعی فراهم آید. بر این اساس شاخص های رفاه اجتماعی را می توان شرایط اقتصادی، خانوادگی، سلامت و تغذیه و عرصه حیات جمعی (محسنی، ۱۳۸۲) آموزش، بهداشت و توسعه انسانی (گریفین، ۱۳۷۵) و جمعیت، بهداشت، آموزش، اشتغال، مسکن و فراغت (زاهدی اصل، ۱۳۸۱) بشمار آورد.

۲.«بعد کمی» جنبه اقتصادی به حساب می آید و همان رشد اقتصادی را یادآور می شود که بر تغییرات آرام و تدریجی در نرخ پس انداز و بهبود درآمد سرانه ملی و تولید ناخالص ملی نظر دارد و به قول «لبرگر» رشد تولیدی است بدون اینکه در نحوه و سازمان تولید تغییری ایجاد شود (زاهدی اصل، ۱۳۸۱، ص ۹).

توسعه پایدار

توسعه پایدار مفهومی است که در سالهای اخیر به عنوان یک مسأله جهانی به آن نگریسته شده است. این مفهوم، از دیدگاه های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و نهادهای بسیاری کوشیده‌اند از آن به عنوان راهبردی مناسب جهت کمک به مقابله با چالش هایی نظیر افزایش جمعیت، تخریب زیست محیطی، محدودیت منابع، نابرابری اجتماعی ـ اقتصادی، بیکاری، فقر و ناهنجاری های اجتماعی استفاده کنند (صرافی، ۱۳۷۹، ص ۸). مفهوم توسعه پایدار بعد از مقبولیت بیشتری که در کنفرانس جهانی محیط‌زیست و توسعه پیدا کرد. در گزارش«آینده مشترک» منتشر شد (گزارش Brundtland در سال

1. Development
2. Social Justice

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۱۹۸۷)؛ همچنین گزارش WCED یک نقطه مبنا و شروع را برای همه مباحث آینده در رابطه با توسعه پایدار ایجاد کرد. نقطه شروع برای کار کمیسیون شناخت آنچه که بشریت را در آینده مورد تهدید قرار خواهد داد، می‌باشد. «آینده مشترک» با این مقدمه شروع می‌شود که: «زمین یکی است ولی جهان یکی نیست. همه کشورها برای بقاء و کسب موفقیت بدون توجه به اثرات آن بر سایرین تلاش می‌کنند. در این شرایط تنها عده کمی از مصرف کنندگان می‌توانند با تولیدات آینده باقی خواهند ماند و بیشتر مصرف کنندگان به سختی و با کمترین میزان امکانات و با گرسنگی، بیماری و مرگ زودرس و بدبختی دست و پنجه نرم خواهند کرد.»انتشار کتاب «محدودیت رشد» در سال ۱۹۷۱ که چهار میلیون نسخه از آن طی چهار سال به فروش رفت، باعث ارتقاء آگاهی های عموم گردید. دغدغه های زیست محیطی موجب برگزاری «کنفرانس ملل متحد در استکهلم» در سال ۱۹۷۲ گردید. در واقع به دنبال طرح مسائل جدی محیط زیست، نظیر آلودگی هوا و صدای ناشی از تمرکز صنایع و وسایل نقلیه موتوری توسعه بی رویه و نامحدود شهرها بصورت افقی و عمودی و جنگل زدایی و افزایش نابودی گونه ها، تولید بی سابقه مواد زائد، پدیدار شدن اثرات گلخانه ای و جزایر حرارتی، افزایش دمای کره زمین و غیره که همه در نتیجه انقلاب صنعتی و توسعه صنعت بود. سازمانهای رسمی نیز در مقام پاسخگویی در قبال مسائل مطرح شده برآمدند؛ بدین ترتیب بحث پایداری در قالب توسعه پایدار در سال ۱۹۸۷ از طریق گزارش موسوم به «گزارش برانت لند» تحت عنوان «آینده مشترک»، توسط «کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه» بطور رسمی در دستور کار سیاسی قرار گرفت. همچنین در سال ۱۹۹۲ در «اجلاس سازمان ملل» در شهر «ریودوژانیرو» تحت عنوان «اجلاس سران زمین» سندی در همین رابطه توسط ۱۸۷ کشور به امضاء رسید که به عنوان دستور کار ۲۱ انتشار یافت. بر طبق سند مزبور تمام کشورها مکلف به تدوین برنامه های استراتژیک و عملی جهت اجرای مفاد دستور کار ۲۱ در مقیاس ملی کشور خود تحت عنوان دستور کار ۲۱ محلی گردیدند. برنامه اجرائی مطرح شده در دستور کار ۲۱ شامل موارد زیر می باشد:

۱. نیاز به حفاظت زیستی محیطی از آب و خاک و تنوع زیستی که حیات به آنها وابسته است؛
۲. نیاز به توسعه اقتصادی برای غلبه بر فقر؛ و
۳. نیاز به عدالت اجتماعی و تنوع فرهنگی در جهت آنکه اجتماعات محلی در بیان ارزشهایشان برای حل مسائل توانمند گردند.

اولین مفهوم اصلاح شده توسعه پایدار در دنیا بوسیله برنامه محیطزیست UN، صندوق حیات وحش جهانی، اتحادیه بین‌المللی برای حفاظت از منابع طبیعی در سال ۱۹۸۰ میلادی بیان گردید. مفهوم توسعه پایدار به طور رسمی از سال ۱۹۸۷، پس از طرح آن در مجمع عمومی سازمان ملل و مورد پذیرش قرار گرفتن اکثر کشورهای عضو رایج شد. طرح این موضوع به دنبال گزارش هیئت کارشناسی به سرپرستی خانم دکتر برونلند نخست‌وزیر وقت نروژ بود که از طرف صندوق عمران سازمان ملل متحد (UNDP) مامور علیت‌یابی نابسامانیهای بهداشت و محیط زیست کشورهای جهان شد. این هیئت نتایج حاصل از تحقیقات خود در زمینه محیط زیست جهانی و جنبه‌های مختلف آن و ضرورت‌های توجه به پایداری توسعه را در کتابی قطور با عنوان «آینده مشترک» منتشر نمودند و به دنبال آن مفهوم توسعه پایدار در مجامع بین‌الملل مطرح شد (جمعه‌پور، ۱۳۸۷، ص ۶۳). مفهوم اصلاح شده اولیه به این مسئله تأکید دارد که:

۱. برای اینکه توسعه، پایدار باشد باید فاکتورهای اجتماعی و اکولوژی و اقتصادی را در منابع زنده و غیرزنده و فعالیت های مختلف (چه استفاده کوتاه مدت و یا بلند مدت) و یا عدم استفاده درنظر داشت.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۲. سه پیش شرطی که در رابطه با سیاست‌های توسعه در نظر گرفته شده است عبارتند از: «حفظ جریانات اکولوژی، استفاده از منابع و حفظ تنوع ژنتیکی.»

گزارش برای مقابله با چالش‌های مصرف بیش از اندازه و از میان برداشتن فقر، تعریفی از توسعه پایدار ارائه داده است: «توسعه‌ای که نیازهای امروز را بدون به مخاطره انداختن توانایی تولید برای آینده مرتفع می‌سازد».در مقابل عوامل عدم توسعه یافتگی، WCED چندین عمل هدفمند شده در تضمین زندگی با کیفیت مناسب را برای مردم جهان پیشنهاد می‌کند: تنظیم رشد؛تغییر کیفیت رشد؛برآورد نیازهای اصلی و انتظارات برای غذا، انرژی، آب و بهداشت؛تضمین یک سطح ثابت و پایدار از جمعیت؛حفظ و گسترش منابع اولیه؛بازبینی دوباره تکنولوژی و مدیریت بحران؛ ودخیل کردن و ترکیب ملاحظات اقتصادی، زیست‌محیطی در جریان تصمیم‌گیری‌ها. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که نیازهای زمان حال را با رعایت حقوق و توانایی نسل آینده برای مواجه شدن با نیازهای آن برهه زمانی برطرف می سازد. در این تعریف کلمه توسعه دارای مفهوم گسترده‌ای است و نمی‌تواند به یک محدوده خاص محدود شود چرا که:

اولاً: درباره همه چیز و همه کس در این دنیا صدق می‌کند؛ هم در زمان حال و هم آینده.

ثانیاً: هدف توسعه تداوم توسعه است. این تعریف دارای دو مفهوم است:

- «**مفهوم نیازها**»: شروطی برای برقرار کردن یک استاندارد قابل قبول زندگی برای عموم مردم.
- «**مفهوم محدودیت‌ها**»: محدودیت‌های ظرفیتی محیط برای برطرف کردن نیازهای حال و آینده.

نیازها در مرحله اول شامل نیازهای اولیه مثل غذا، پوشاک، مسکن و شغل است و در مرحله دوم نشانگر آن است که هر فرد در هر نقطه دنیا باید مجال بالا بردن سطح زندگی خود داشته باشد. محدودیت‌ها شامل محدودیت‌های طبیعی منابع محدود و همچنین روند رو به کاهش بازدهی ناشی از بهره‌برداری بیش از اندازه از منابع، آب و کم شدن تنوع زیستی برای آینده مشترک ماست. بهترین راه حل این است که نیازها به بهترین وجه برطرف شود، در حالیکه منابع کاهش نیابند. یعنی هر نوع توسعه‌ای باید در تمام زمینه های سیاسی، اجتماعی و محیطی به برطرف شدن نیازها کمک کرده و باعث افزایش محدودیت‌ها نشود. ادبیات موجود درباره توسعه پایدار بر سه ویژگی اساسی «توسعه یافتگی»، «عدالت» و «حفظ محیط زیست» تأکید فراوان دارند که در ادامه به آنها اشاره می شود.

۱. «**محیط زیست**»: ویژگی دیگر توسعه پایدار همچنان که در پیشینه و نیز تعاریف توسعه پایدار گذشت، فراهم‌ساختن محیط زیستی سالم و جلوگیری از تخریب آن است؛ زیرا حتی در صورتی که بتوانیم رشد اقتصادی را نیز محقق سازیم، بدون داشتن چنین محیطی، اسباب آسایش انسان ایجاد نخواهد شد.

۲. «**توسعه یافتگی**»: مهم‌ترین خصوصیت توسعه پایدار، رسیدن به سطح مطلوبی از توسعه‌یافتگی است. به تعبیر دیگر باید توسعه‌ای باشد که بحث از پایداری آن شود. توسعه فرایندی است که فرصت‌ها و امکان انتخاب انسان‌ها را گسترده کرده، قابلیت‌های آنان را افزایش می‌دهد. در این‌صورت، پایداری به معنای این است که چنین توسعه‌ای حق نسل‌های آینده نیز هست. فرصت‌ها و قابلیت‌های ایجادشده در فرایند توسعه، ابعاد گسترده‌ای دارد. جنبه اقتصادی و به تعبیر دیگر توسعه اقتصادی را می‌توان تلاش برای نیل به سطحی قابل قبول از قابلیت‌ها دانست که به منظور تأمین نیازهای بشر و رسیدن به رفاه عمومی صورت می‌گیرد. این نیازها بسته به وضعیت زمانی و مکانی ممکن است متفاوت باشد و از نیازهای ضرور زندگی (خوراک، پوشاک، سرپناه و بهداشت) تا نیازهای رفاهی (ورزش و تفریح و غیره) را شامل می‌شود.

۳. «**عدالت**»: یکی دیگر از ویژگی‌های مهم توسعه

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

پایـدار، مسـأله عدالـت و عدالـت بین نسـلی اسـت. در مقدمـه مقالـه سـیر قرارگرفتن ایـن ویژگـی در ادبیات توسـعه پایـدار، بیـان شـد و چنانچه در تعریف توسـعه پایـدار نیز گذشـت، به ایـن ویژگی به خصـوص در بعد بین نسـلی آن تأکید شـده اسـت.

از جملـه تعاریفـی کـه در توسـعه پایـدار اسـتفاده می شـود، تعریفی اسـت کـه در اجلاس ژنو، مطـرح گردید کـه بـر این اصول اسـتوار اسـت:

۱. در توسـعه پایدار انسـان مرکز توجه اسـت، انسانهای هماهنـگ بـا طبیعت سـزاوار حیاتـی توام با سـلامت و سازندگی هستند.

۲. توسـعه حقـی اسـت کـه بایـد بـه صـورت مسـاوی نسـلهای کنونـی و آینـده را پوشـش دهـد.

۳. حفاظت از محیط بخش جدانشـدنی از توسـعه است و نمی توانـد به صورت جداگانه بررسـی شـود.

۴. مجموعـه دانشـمندان فعـال در ایـن زمینـه نیـز بیـان می‌کننـد کـه بشـر می‌بایسـت در محدودیـت سیسـتم‌های طبیعـی زندگـی کـردن را بیامـوزد در حالـی کـه بـه یـک تضمیـن از اسـتانداردهای کافـی و مناسـب برای همه افراد وجود داشـته باشـد. بر اسـاس کیمیسـیون جهانی محیط زیسـت وتوسـعه، موضوعات اساسـی توسـعه شـامل «جمعیـت و توسـعه، امنیـت غذایـی، تنـوع حیـات گونه هـا و محیط زیسـت، انرژی، صنعـت و چالشـهای شـهری»می گـردد.

بـر ایـن اسـاس کمیسـیون جهانـی محیـط زیسـت و توسـعه، توسـعه پایـدار را الگویـی از توسـعه می‌دانـد کـه نیازهـای بشـری را بـدون از بیـن بـردن توانایـی نسـلهای آینـده تعریـف می کنـد. بـدون شـک توسـعه پایـدار و خاصـه توسـعه پایدار در سـاختار شـهری و در قالـب مفاهیمـی همچـون طراحـی شـهری و معمـاری پایدار،جـز از طریـق بهبـود کیفیـت زندگـی شـهری و افزایـش رفـاه شـهروندی ممکن نخواهد شـد. پیشـینه تحقیـق نشـان مـی دهـد تاکنـون ۴۰۰ شـاخص برای توسـعه پایـدار تعریـف شـده اسـت کـه بیشـتر آنها در راسـتای طرح های پیشـنهادی سـازمان ملـل در رابطه بـا توسـعه پایـدار می باشـد.

توسعه پایدار شهری

مفهوم شـهر پایدار و ویژگیهای آن در دهه ۱۹۹۰ بارها از سـوی محافل علمی و اندیشـمندان و نیز سـازمانها و نهادهـای رسـمی و غیر رسـمی مکررا مـورد توجه قرار گرفتـه اسـت. بـا توجـه به ایـن مفهـوم در چنین طیف گسـترده‌ای سـبب گشـته تا یافتـن تعریف واحـدی از شـهر پائیـدار امـکان پذیـر نباشـد. در واقـع هـر یک از افـراد و نهادهـا بر اسـاس جنبـه هایی خـاص به تبیین مفهـوم شـهر پایـدار مبـادرت ورزیـده انـد. «هربـرت ژیـرارده» فقـط جنبـه های زیسـت محیطـی را در نظر مـی گیرد و شـهر پایدار را چنیـن تعریف می کند:«یک شـهر پایـدار بـه طریقـی سـازمان داده شـده اسـت که تمام شـهروندان آن ضمن رفـع احتیاجات خود و بهبود بخشـیدن بـه شـرایط زیسـت محیطـی خویـش هیـچ آسـیبی به طبیعت وارد نکرده و شـرایط زیسـتی سـایر انسـانها را چـه در زمـان حـال و چـه در آینـده به خطر نیاندازد.»«جنکـز و دمپینی» تعریفی جامع و گسـترده از شـهرهای پایـدار را بـه صـورت زیـر ارائـه مـی دهد: «شـهرهای پایـدار از لحاظ اقتصادی خودکفـا و کارآمد و از لحـاظ اجتماعـی عدالـت محـور بـوده و به حفاظت زیسـت محیطـی از تمـام گونه های طبیعـی کمک می کنـد.» آنچـه در تعاریـف فوق مشـخص اسـت توجه به مؤلفـه هـای زیسـت محیطـی، اجتماعـی و اقتصـادی خـواه بـه صـورت جداگانـه و خـواه در کنـار هـم و در ارتبـاط متقابـل بـا یکدیگـر اسـت. برخـی با اسـتنباط کلـی از واژه و تعریـف پایـداری اسـتدلال می کننـد که شـهرها نمـی تواننـد پایدار باشـند و بعضی مـی گویند ایـن تنهـا یـک انـگاره خیالـی اسـت ولـی از ادبیـات در ایـن زمینـه مـی آموزیـم کـه گروهـی هـم بـر ایـن عقیـده انـد که شـهر خواهنـد و بایسـتی پایدار شـوند؛ بـه عنـوان نمونه ای از شـهر پایـدار می تـوان کوریتیبا در برزیـل را نـام بـرد. اقداماتی نظیر اولویت قائل شـدن بـرای حمـل و نقل عمومـی به جای اتومبیل شـخصی، همزیسـتی بـا طبیعت بـه جای انجـام اقدامـات متضاد بـا آن، تشـویق مشـارکت عمومـی در برنامـه ریزیهـا، توجـه بـه مسـیر پیـاده و دوچرخـه، بازیافـت زبالـه به

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

شیوه سنتی و موارد مشابه سبب گشته تا کوریتیبا به یکی از نمونه های پیشرو در زمینه توسعه شهری پایدار خلاقانه بدل شود. دیگر نمونه ها مثل زوریخ، فرایبورگ، کپنهاگ، آمستردام با اقداماتی مشابه گام هایی در راستای نیل به پایداری برداشته اند.

اصولاً پایداری احتمالاً حالتی نیست که به آن برسیم اما تلاشی است که بایستی در جهت آن حرکت کنیم بنابراین در یک نگاه می توان گفت پایداری یک بینش و یک فرایند است. تعریف پایداری ممکن است شبیه بازی فلسفی باشد اما تحقق آن امری قطعی است.

تحقیقات جدید در زمینه مفهوم شهر پایدار نشان می دهد که رابطه معناداری بین مفهوم شهر پایدار و مفاهیم تراکم و فشردگی (شهر فشرده) وجود دارد. طرفداران شهر فشرده بر این باورند که شهرهای فشرده از طریق کوتاه کردن فاصله سفرهای شخصی، کاستن از مصرف انرژی، اتلاف زمین و امکان پذیر نمودن استفاده از حمل و نقل عمومی استفاده از الگوی کاربردی مختلط و فشرده امکان استفاده از تأسیسات حرارتی و برق مشترک، ارتقاء پویایی و سرزندگی شهرها با تراکم بیشتر افزایش ایمنی و امنیت و غیره گام در مسیر پایداری می نهند. در عوض مخالفان شهر فشرده سیاست شهر فشرده موجب بی توجهی به جوامع روستایی و مراکز اولیه رشد خواهد شد و تهدیدی برای توسعه اقتصادی آنها خواهد شد. شهر فشرده با ایجاد تراکم بالا باعث افزایش آلودگی، از بین رفتن فضاهای مطبوع و کاهش خلوت خواهد شد به خوبی در شهر کلکته، قاهره، و ریو نشان داده شده است. در شهر فشرده در نتیجه هزینه های بالای زندگی در مرکز شهر و در حومه های مرفه نشین بیرون شهر انزوای اجتماعی تشدید خواهد شد. میزان صرفه جویی انرژی از طریق تمرکز ممکن است با آثار سوئی که بوجود می آورد خنثی شود، مثلا با محدودیت های تحمیلی بر رفت و آمد و غیره نظریه دیگری که برای نیل به مفهوم پایداری مطرح گشته «نظریه شهر هوشمند» است. بدون شک راه کارهای بسیار زیادتری از آن چه که در ادبیات مربوطه برای نیل به توسعه محله ای پایدار ذکر شده است، وجود دارد. اما می توان ۱۲ ویژگی اصلی آن را به شرح زیر بیان نمود: «۱. حفاظت زیست محیطی، ۲. تراکم و طراحی شهری، ۳. توسعه های شهری، ۴. مراکزشهری محله ای، ۵. اقتصاد محلی، ۶. حمل و نقل پایدار، ۷. مسکن قابل استطاعت، ۸. جوامع سرزنده، ۹. فاضلاب و آب های سطحی، ۱۰. آب، ۱۱. انرژی، ۱۲. سیستم بازیافت و استفاده از مواد و منابع.»

ممکن است ویژگی های مذکور به همه مکانهای توسعه ارتباط نداشته باشند، اما چارچوب یکپارچه ای را ایجاد می کنند که به ادراک و شناخت پتانسیلهای شکل دهنده توسعه پایدار محلی کمک می نماید: اهداف توسعه پایدار در مقیاس محلی، تشکیلات دولتی محلی، تامین زیر ساختها و تجهیزات شهری، مسکن پایدار، مشارکت مردم، برنامه ریزی صحیح کاربری زمین.

گروه (CHMC) در یک تحقیق با عنوانتغییر ارزشها،تغییر جوامع:یک راهبرد برای توسعه جوامع پایدار و سالم، هفت جنبه کلیدی نیل به جوامع محلی سالم وپایدار را به صورت زیر بیان نموده اند: حفاظت از منابع(زمین،مواد اولیه،آب،انرژی و غیره)، بررسی اثرات زیست محیطی(گازهای گل خانه ای،تخریب لایه ازن، کیفیت آب، خاک، هوا)، حیات اقتصادی (زیرساختها، پایداری اقتصادی)، تساوی و عدالت (فرصت ها و دسترسیها، پاسخگویی به نیازهای اساسی، خدماتی و رفاهی)، سرزندگی و حیات (فضاهای باز، تسهیلات، حمل و نقل، اقلیم و آب و هوا، نور)، اجتماعات محلی (مشارکت، هویت، نزدیکی و پیوند محلی، هویت، میراث محلی، فضاهای گفتگو)، سلامتی و امنیت (ارتقاء سطح بهداشت، حمایت بهداشتی، حفاظت امنیتی) ویژگی های لازم در راستای ارتقاء پایداری محلات شهری در فرایند برنامه ریزی و طراحی، رعایت مقیاس انسانی در شکل شهر، محدوده محله باید به اندازه ای کوچک

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۱. ابعاد و شاخص های پیشنهادی پایداری؛ ماخذ: یافته های نگارندگان.

شاخص	بعد	سازمان
سواد، اشتغال، سلامت ذخایر آب، خانوار، کیفیت زندگی، میراث فرهنگی، توزیع درآمد و فقر، نرخ جرایم، جمعیت، دسترسی به منابع و غیره.	اجتماعی	کمیته امور اجتماعی واقتصادی سازمان ملل(سال ۲۰۰۰)
انرژی، مدلهای تولید و هزینه، مدیریت پسماندها، حمل و نقل، معدن کاوی، ساختار اقتصادی و توسعه، تجارت، بهره وری	اقتصادی	
کیفیت و پاکی آب، کشاورزی و آذوقه، شهرنشینی، اراضی ساحلی، وضعیت اکولوژیکی دریاها، ماهیگیری، آلودگی هوا، پایداری توریسم، پایداری مدیریت جنگل، تغییرات در استفاده از خاک	محیطی	
همگرایی در سیاست گذاری، بازسازی ظرفیتها، دسترسی عموم به اطلاعات، قرارداد همکاریهای بین المللی، مشارکت عمومی، سازمان های قانونی و قانون گذاری	نهادی و تشکیلاتی	
تعادل وابسته به آبشناسی، کیفیت آب، کیفیت هوا، تغییرات پوشش گیاهی، استفاده از خاک، فرسایش، مراقبت از منظر طبیعی	طبیعی	رهیافت های پیشنهادی توسعه پایدار (سازمان ملل) (سال۲۰۰۲)
سواد (سطح تحصیلات)، سلامتی (مرگ و میر کودکان)، مراقبت پزشکی)، فقر، دسترسی به آب شرب، تاسیسات فاضلاب، دسترسی به برق	اجتماعی	
اشتغال، تولید ناخالص، ارزیابی محیطی	اقتصادی	
تراکم، تغییرات، ساختار، خانوار، جامعه	جمعیت و مهاجرت	[1]OECD (۱۹۹۶)
درآمد، مسکن، سواد، سلامتی، امنیت	برابری و رفاه اجتماعی	
نیروی کار، اشتغال، تولیدات، سرمایه گذاری	عملکرد و ساختار اقتصادی	
توپوگرافی و اقلیم، تغییر کاربری اراضی، محل سکونت و نوع آن، خاک و آب، کیفیت هوا	پایداری و محیط	
مقابله با فقر، ارتقای سواد، آگاهی عمومی و آموزش، مراقبت و ارتقای سلامتی انسان، ارتقای پایداری توسعه سکونتگاههای انسانی، همیاری و سرمایه اجتماعی	اجتماعی	UN/PCSD (۱۹۹۷)
تغییر الگوی مصرف، منابع مالی و مکانیسم آن	اقتصادی	
آب، زمین، منابع طبیعی، اتمسفر، پسماندها	زیست محیطی	
همگرایی در سیاست گذاریهای محیطی و توسعه، آگاهی برای توسعه پایدار، قوانین بین المللی زیست محیطی، اطلاعات برای تصمیم گیری، تقویت نقش گروههای مدنی	نهادی و تشکیلاتی	
موقعیت، فاصله، توپوگرافی، کیفیت و کمیت آب، حفظ کیفیت خاک، جلوگیری از تخریب محیط زیست، استفاده از کود های شیمیایی و سم در مزارع	زیست محیطی	قادری و امیری، ۱۳۸۵
نرخ رشد، سطح سواد، میزان مهاجرت، سرمایه اجتماعی، عدالت در توزیع منابع، کیفیت زندگی، آموزش، کاهش معضلات اجتماعی، توانمندسازی و مشارکت در تصمیم گیری، سلامتی و بهداشت، سکونت برای همه، فرصتهای برابر برای افراد مختلف	اجتماعی	
اشتغال، درآمد، بار تکفل، سهم هر فرد از تولیدات کشاورزی، ارتقا کیفیت زندگی، کارایی استفاده از منابع توسعه، تنوع معیشت، تمایل به فعالیت های اقتصادی در محل سکونت	اقتصادی	

1. Policy Co-ordination on Sustainable Development

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

باشد که نه تنها نیاز به استفاده از اتومبیل نباشد؛ بلکه به آسانی به توان مسیرهای مورد نیاز را در راستای دسترسی به خدمات محلی به صورت پیاده و یا با دوچرخه طی نمود، در عین حال آن قدر بزرگ باشد که خدمات و تاسیسات و تجهیزات لازم برای یک زندگی شهری کامل را فراهم آورد.

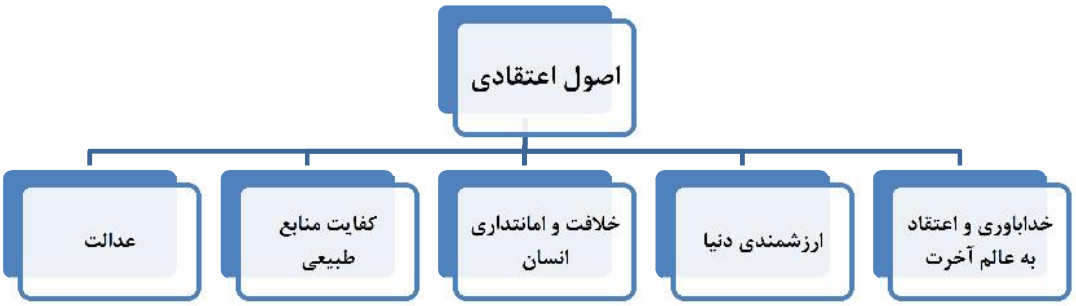
پایداری در اسلام

اسلام قوانینی را مطابق با فطرت اولیه انسان‌ها و در جهت هدایت و نیل به کمال انسان تشریع کرده و از آن‌جا که دین اسلام دین واقع‌گرا به شمار می‌رود، متناسب با همین قوانین و نیز با در نظرگرفتن ظرفیت و توان انسان، پاداش‌ها و مجازات‌هایی برای او در نظر گرفته است. این اصول را در سه دسته «اعتقادی، کاربردی و اخلاقی» بیان خواهیم کرد:

اصول اعتقادی:این اصول، درباره جهان‌بینی و نگرش فرد مسلمان است که به‌طور کلّی در مورد همه هستی و به‌صورت خاص درباره منابع طبیعی و محیط زیست وجود دارد. جهان بینی مسلمان که برگرفته از رهنمودهای مکتب اسلام است، در کلیه فعالیت‌های وی از جمله فعالیت های اقتصادی‌اش تأثیر خواهد گذاشت.[1]

اصول فقهی (کاربردی): هرگاه انسان در سایه آموزه‌های الاهی تربیت شود، مشکلی از ناحیه فعالیت‌های او درباره طبیعت و سایر همنوعان ایجاد نمی‌شود؛ اما با توجه به این‌که آیین اسلام فقط وضعیت مطلوب را در نظر نگرفته و می‌خواهد با جهتگیری مناسب انسان‌ها را به هدف مطلوب سوق دهد، رهنمودهایی را جهت تنظیم رفتار و روابط انسان‌ها با یک دیگر و نیز با سایر گونه‌های گیاهی و حیوانی تشریع کرده است. [2]

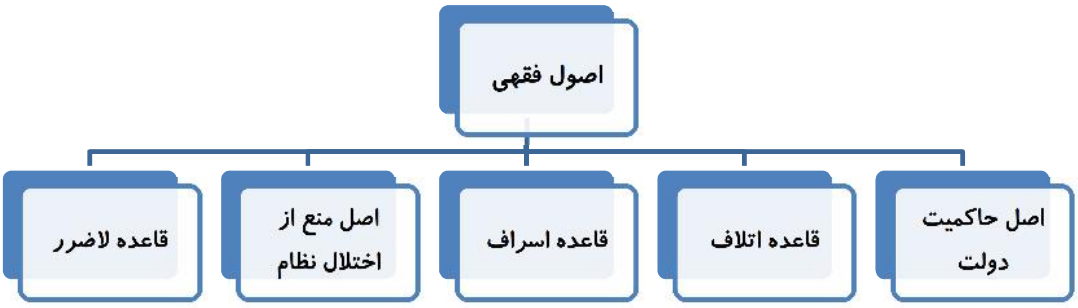
اصول اخلاقی و ارزشی: افزون بر آموزهایی که به‌صورت الزام، از جانب دین اسلام برای هدایت بشر در رسیدن به وضعیت مطلوب تشریع شده است، رهنمودهایی دیگر نیز ارائه شده که به انجام برخی امور و ترک بعضی افعال تشویق می‌کنند. این آموزه‌ها، گرچه ممکن است است به‌صورت فردی در

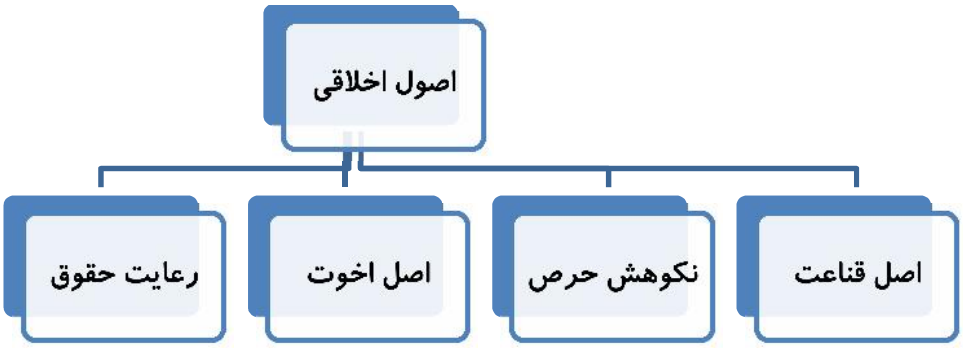
نمودار ۱. اصول اعتقادی پایداری از دیدگاه اسلام؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

۱. برخی از مصادیق این اصول عبارتند از: «خداباوری و اعتقاد به عالم آخرت»: نخستین اقدامی که پیامبران بعد از رسالت خود انجام می‌دادند، تلاش در جهت دعوت انسان‌ها به یگانگی خداوند و اعتقاد به عالم آخرت، و تقویت ایمان آنان بود. آنان به خوبی می‌دانستند که هرگاه ایمان به خداوند در دل فردی نفوذ کند، فعالیت‌های خود را همان‌گونه که خداوند می‌خواهد انجام می‌دهد و هرچه عشق و ایمان او به خداوند فزونی یابد، نافرمانی‌های او کاهش می‌یابد و اعمالش رنگ خدایی می‌یابد. از طرفی، اعتقاد به عالم آخرت نیز تأثیر فراوانی در جهت‌دادن فعالیت‌های افراد دارد. «ارزشمندی دنیا»: با وجود این‌که انسان معتقد خداباور، آخرت را در نظر دارد و سعادت واقعی را نیز در دنیای دیگر می‌داند و به‌رغم آن‌که برخی از نصوص دینی بر بی‌اعتباری دنیا، فریبندگی آن و نیز تشویق به کناره‌گیری از آن تأکید می‌ورزد، دقّت در این عبارت‌ها، به‌ویژه با توجه به آیات و روایت‌هایی که زندگی دنیا را ستوده، بیانگر این است که دنیا به خودی خود ارزش دارد و نکوهش آن ممنوع است؛ ولی اگر باعث غفلت انسان و بازداشتن وی از هدف اصلی شود، نکوهش می‌شود (سیّدرضی، ۱۳۷۶: حکمت ۱۳۱؛ محمدی ری‌شهری، ۱۴۱۸ق: ج ۲، ص ۸۹۵). «خلافت و امانتداری انسان در روی زمین»: خداوند متعالی، انسان را خلیفه خود در زمین معرفی کرده، و جهان را در تسخیر و به منزله امانتی در دست وی قرار داده است: اللَّهُ الَّذِی سَخَّرَ لَکُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِیَ الْفُلْکُ فِیهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ (جاثیه (۴۵)، ۱۲)؛ خداوند کسی است که دریا را مسخر شما قرار داده است تا در آن کشتیرانی کنید و از فضل او بهره گیرید؛ شاید سپاسگزاری کنید.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۲. اصول فقهی (کاربردی) پایداری در اسلام؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار ۳. اصول اخلاقی پایداری در اسلام؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

۱. این رهنمودها که به صورت پیش‌فرض‌هایی در زمینه ارائه مدل مطلوب بهره‌برداری از منابع طبیعی در نظام اقتصادی اسلام و از جمله در جامعه مهدوی در نظر گرفته می‌شود، عبارتند از: «قاعده لاضرر»: بر اساس این قاعده، هیچ‌کس نمی‌تواند فعالیتی را که به زیان دیگری بینجامد، انجام دهد و در صورتی که مسبب زیان دیگری شود ولو این‌که این‌کار او به منظور اعمال حق خویش باشد، ضامن جبران زیان وارده است؛ به همین جهت، هر خانوار یا بنگاهی که با مصرف یا تولید خود باعث آلوده‌سازی محیط پیرامون خود شود، از جهت شرعی ضامن است. همچنین هرگاه استفاده از منابع طبیعی به‌وسیله گروه یا یک نسل به تضییع حق گروه‌های دیگر یا نسل‌های دیگر بینجامد، براساس این قاعده ضمان‌آور است و دولت موظف است به نمایندگی از عموم مردم، به اعمال حق آنان بپردازد. «قاعده اتلاف»: بر اساس قاعده اتلاف، هرگاه کسی مال دیگری را از بین ببرد یا آن را از مالیت بیندازد، ضامن جبران آن است و در این مسأله شریک‌بودن خود فرد در آن مال تفاوتی ایجاد نمی‌کند؛ یعنی اگر کسی در دارایی که با دیگران شریک است بدون اجازه آن‌ها تصرف کند، در خسارتی که به آن وارد می‌کند ضامن است. در موضوع مورد بحث ما با توجه به سهیم‌بودن همه انسان‌ها در منابع زیست‌محیطی، شخص بهره‌بردار نمی‌تواند زمینه‌های تخریب، استفاده غیر بهینه و صدمه‌زدن به این منابع را ایجاد کند یا باعث آلودگی محیط زیست شود که خود یکی از منابع عمومی به‌شمار می‌رود. در غیر این‌صورت، در برابر حقوق دیگران ضامن خواهد بود. «اصل منع از اختلال نظام»: بر اساس این قاعده، هر سیاست یا فعالیتی که انجام یا ترک آن به مختل‌شدن نظم جامعه بینجامد، حرام و ممنوع است؛ برای مثال، با این‌که بهره‌برداری از مشترکات و مباحات در نظام اقتصادی اسلام مجاز شمرده شده، هرگاه بر اثر ازدیاد جمعیت و کثرت استفاده از این منابع، آن منبع مشترک از بین برود یا آسیب جدی ببیند و در نتیجه نظام بهره‌برداری از آن مرتع و یا غیره، مختل شود، این آزادی مشروع محدود می‌شود. «قاعدهٔ اسراف»: قلمرو اسراف بسیار گسترده است. اسراف ممکن است در مصرف یا تولید کالا یا خدمت باشد؛ مانند این که کالایی را بیش از حد نیاز مصرف کنیم، از خدمات آموزشی، پزشکی و غیره استفاده غیرضرور انجام دهیم و یا در به‌کارگیری عوامل تولید و خدمت، استفاده غیربهینه کنیم. از طرفی اسراف ممکن است در مال شخصی باشد یا در مال دیگری. دیگری نیز گاهی یک فرد یا گروه است و گاهی کلّ جامعه. گاهی این اموال مربوط به یک نسل خاص است و گاهی تمام نسل‌ها در آن مشترکند (همانند موضوع مورد بحث ما یعنی منابع طبیعی) که هر یک از این‌ها ضمن اشتراک در اصل حرمت، در شدّت و ضعف آن تفاوت دارند. براساس مطالب پیشین هرگونه استفاده مسرفانه از منابع طبیعی اعم از کمی یا کیفی حرام بوده، ضمانت‌آور نیز هست و شریک‌بودن شخص در مالکیت این منابع، باعث نمی‌شود حکم حرمت آن برداشته شود.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

تحقـق هدف کلان بهره‌بـرداری از منابـع کمک نکنند، بـا سـوق‌دادن جامعه به سـمت ایـن ارزش‌هـا، و تربیت مسـلمانان در تخلـق بـه ایـن ارزش‌هـا، نقـش بسـیار مؤثـری در کارامـد بـودن مـدل بهره‌بـرداری، حفـظ محیـط زیسـت و عدالـت بین نسـلی خواهند داشـت. [1]

معماری فضا و پایداری اجتماعی

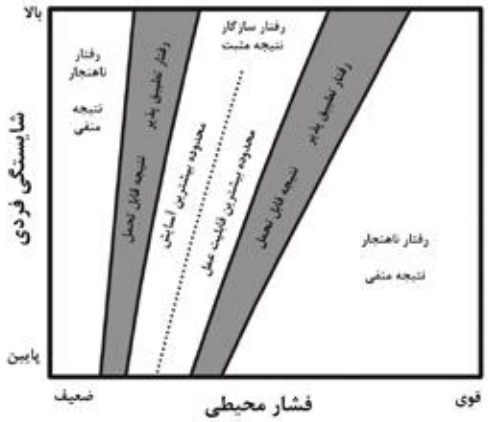
روانشناسـی محیـط، بـه ایـن معتقد اسـت کـه محیط می‌توانـد در چگونگـی رفتـار انسـان نقـش داشـته باشـد. واژه‌هایـی از قبیـل «برازندگـی»[2]، «قابلیـت»[3]، «هم‌سـاختی»[4] و «سـازگاری»[5]، همگـی بـرای تبییـن رابطـه الگوهای رفتـار و الگوهای محیـط کالبدی به‌کار رفته‌انـدو ایـن واژه‌ها بـرای تأمین بیـان رابطه‌ای کیفی بـه‌کار گرفتـه می‌شـوند. بعضـی از محیط‌هـای کالبدی بـرای تأمیـن بعضـی از رفتارهـا قابلیت بیشـتری دارند یـا بیشـتر برازنده یـک رفتار هسـتند؛ یعنـی در بعضی از شـرایط درجـه‌ی بالاتری از هم‌سـاختی یا سـازگاری بیـن محیـط و رفتـار وجـود دارد (لنـگ، ۱۳۸۶، ص ۱۳۲). البتـه از سـوی دیگـر بـرای ادراک قابلیت‌هـای محیط، افراد نیز باید شایسـتگی لازم را داشـته باشـند. وضعیـت مـردم، انگیزش‌ها، تجـارب، ارزش‌هـا و هزینه و پـاداش قابـل دریافـت مـردم از شـرکت در فعالیت‌ها و یـا تفسـیر زیباشـناختی آن‌هـا از محیـط اطـراف، میـزان اسـتفاده از محیـط را تعییـن می‌کنـد. افـراد مختلـف دارای شایسـتگی‌های مختلفـی در مواجهـه بـا جنبه‌های محیط سـاخته شـده هسـتند. تفـاوت در شایسـتگی‌های فـردی و شایسـتگی‌ها یـا قابلیـت های محیطـی می‌توانـد آرامـش یـا فشـار روانـی در فـرد را تحـت تأثیـر قـرار دهـد. اگـر شایسـتگی‌های محیـط از شایسـتگی‌های فـرد کمتـر باشـد، محیـط راحـت و یکنواخـت اسـت و موضـوع قابـل چالشـی وجـود ندارد (لنـگ، ۱۳۸۶، صص ۱۱۷و۱۱۸). این مفهوم در شـکل زیـر قابل مشـاهده اسـت.

لزومـاً در صـورت وجـود محیطـی بـا قابلیـت تأمیـن رفتـار، بـه معنـای بـه وقـوع پیوسـتن رفتار نیسـت اما

۱. «اصل ساده‌زیستی و قناعت»: اسلام کنار تحریم اسراف، مسلمانان را به ساده‌زیستی و قناعت تشویق کرده و این‌دو خصیصه را مشخصه زندگی مؤمنان به شمار آورده است. براساس این اصل، انسان مؤمن دارای هزینه اندک است و زندگی پرمصرف، تجملاتی و همراه با ریخت و پاش ندارد و در عین حال که در بخش تولید با مراعات حداقل هزینه بیشترین و بهترین تولیدات را خواهد داشت، در بخش مصرف از مصرف معتدل و ساده‌ای برخوردار خواهد بود. با این فرض، استفاده از منابع طبیعی تا حدّ بسیاری خود به خود کنترل شده و نسبت به منابع طبیعی تجدیدشونده نیز توانایی تجدیدپذیری آن‌ها مراعات خواهد شد؛ افزون بر آن‌که مراعات این اصول، تخریب طبیعت و محیط زیست را به حداقل کاهش داده و جز در موارد اجتناب‌ناپذیر، آسیب جبران‌ناپذیر برای محیط زیست به بار نخواهد آورد. پیروان حضرت در عین حال که در وفور نعمت به سر می‌برند، روحیه استغنا و بی‌نیازی نیز در آنان فزونی یافته؛ به‌گونه‌ای که وقتی حضرت اعلان می‌کند هر کس به مال و ثروت نیاز دارد بیاید، کسی پیشقدم نمی‌شود (طبسی، ۱۳۸۲: ص ۱۸۵، به نقل از ابن‌طاووس (ملاحم)، ص ۷۱). «نکوهش حرص و همچشمی مصرف»: حرص در مصرف نیز همانند اسراف و اتراف، در سطح خرد و کلان پیامدهای منفی در استفاده از منابع طبیعی به همراه دارد. روایات فراوانی در نکوهش حرص وارد شده است؛ امام علی(ع) در این‌باره می‌فرماید: من حرص علی الدنیا هلک (آمدی، ۱۳۶۰: ح ۸۴۸۲) کسی که بر دنیا حریص باشد، نابود می‌شود. در جهان‌بینی اسلامی اگر انسان، چیزی را به انگیزه تفاخر بر دیگران و ابراز امتیاز و خودنمایی یا برای رقابت و همچشمی مصرف کند، نکوهش می‌شود و از انگیزه‌های منفی به‌شمار می‌رود. پیامبر اکرم در اینباره فرمود: من لبس ثوباً فاختال فیه، خسف اللّه به من شفیر جهنم و کان قرین قارون (صدوق، ۱۳۶۴ش: ص ۲۸۲) هر کس لباسی بپوشد و در آن اظهار بزرگی کند، خداوند به وسیله آن او را از لب دوزخ فرو می‌کشد و او همراه قارون خواهد بود. به‌طور طبیعی و براساس آنچه در ویژگی قناعت گفته شد پیروان حضرت مهدی(عج) ضمن برخورداری از نعمت به دنبال تکاثر نیستند. «اصل اخوّت»: در آیین وحی، مؤمنان برادر یک‌دیگر (حجرات (۴۹)، ۱۱) و پیکر واحد معرفی شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که کوچک‌ترین ناراحتی در یک عضو، دیگر اعضا را در ناراحتی فرو می‌برد (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۳، ص ۵۶۸). چنین روحیه‌ای فقط در سایه تربیت دینی امکان‌پذیر است و وقتی افراد جامعه‌ای چنین نگاهی به یک‌دیگر داشته باشند، هیچ‌گاه در صدد از بین‌بردن حقوق دیگران، به قیمت تأمین منافع شخصی خود نمی‌شوند و به همین جهت در استفاده از منابع طبیعی، و همچنین نگاهداری محیط زیست، نه فقط حقوق دیگران را حفظ می‌کنند، بلکه در مواردی از نفع خود نیز صرف‌نظر می‌کنند. این مسأله یکی از ویژگی‌های بارز جامعه مهدوی است؛ به‌طوری که گفته شده در آن زمان صمیمیت افراد در حدی است که بدون منعی از اموال یک‌دیگر استفاده می‌کنند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۳۷۲).

2. Fit
3. Afford
4. Synomorphy
5. Congruence

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

تصویر۱. مدل پیشنهادی Lawton برای شایستگی (Moor, ۲۰۰۳: ۴۷۳)

بدیهی است که اگر قابلیت و شایستگی‌های لازم در محیط وجود نداشته باشد، رفتاری رخ نمی‌دهد (لنگ، ۱۳۸۶، ص ۱۲۰). در جمع‌بندی می‌توان گفت که محیط و رفتار انسان بر همدیگر تأثیر متقابل دارند. این تأثیر به قابلیت‌های محیطی و شایستگی‌های فردی دارد که هر دوی این موارد، از فرهنگ، اعتقادات و ارزش‌های جامعه سرچشمه می‌گیرند. از آن‌جایی که رفتار ناشی از محیط است و با گذر از محیط روانی شکل می‌گیرد، به شدت تحت تأثیر فرهنگ و اجتماع می‌باشد. فرد چه به نحو مثبت و در راستای ارزش‌های اجتماع و فرهنگ و چه به نحو منفی و در ضدیت با این دو رفتار کند، رفتار او پیوسته معلول علتی اجتماعی یا فرهنگی است (پاکزاد، ۱۳۸۶، ص ۵۱). همانند رفتارها، محیط ساخته شده نیز از فرهنگ و روابط اجتماعی تأثیر می‌پذیرد. فرهنگ به این لحاظ در محیط ساخته شده یا مقر رفتاری تأثیر می‌گذارد که بایدها و نبایدهای رفتاری را به فرد القا می‌کند. به بیانی دیگر، محیط، رفتارهای انسانی را در راستای قوانین فرهنگ جامعه کنترل می‌کند. مسائل اجتماعی و اجتماع‌پذیری نیز به میزان زیادی اجباری است. مردم آموخته‌اند که هر رفتاری را در مکان ویژه انجام دهند. آن‌ها قرارگاه رفتاری را به دلیل توانایی هم‌نوایی با الگوی جاری رفتار انتخاب می‌کنند (لنگ، ۱۳۸۶، ص ۱۳۱).

«اصول راهبردی پایداری اجتماعی» عبارتند از:

۱. «**عدالت**»: یعنی افراد دسترسی کافی به منابع برای مشارکت کامل در اجتماع و پیشرفت و بهبود شخصی خود داشته باشند و این مستلزم توزیع عادلانه و به حداقل رساندن سطح نابرابری است که امید به زندگی بیشتر، جرم و جنایت کمتر و الگوهای قوی‌تری از فعالیت‌های مدنی را در پی خواهد داشت.

۲.«**شمول و تعامل اجتماعی**»: داشتن حق و فرصت برای مشارکت و لذت بردن از تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی و تعامل با سایر افراد جامعه است. یعنی جامعه باید جایی باشد که افراد را قادر می‌سازد به تفاوت‌ها احترام بگذارند و نسبت به مسئولیت‌هایشان واکنش نشان دهند.

۳. «**امنیت**»: مردم باید در یک محیط امن، حامی و سلامت زندگی کنند تا بتوانند با یکدیگر مشارکت کنند و در زندگی اجتماعی درگیر شوند.

۴. «**انعطاف‌پذیری**»: فرد و جامعه و یا محیط‌های زندگی باید بتوانند توانایی پاسخگویی مناسب و خلاقانه به نیازهای در حال تغییر انسان را داشته باشد (Chan, Edwin, Grace k.l.lee, ۲۰۱۰).

۵.«**مردم‌سالاری و اختیاری**»: باید فرایندهای دموکراتیک و ساختارهای حکومتی پاسخگو وجود داشته باشد و اعضای جامعه به اطلاعات، دانش و خبرگان جامعه دسترسی داشته باشند و فضای مشارکت شفاف، باز و پاسخگو باشد.

۶.«**هم‌بستگی و ارتباط جامعه**»: باید فرایند و ساختارهایی فراهم شود که همبستگی و ارتباط را در سطوح رسمی و غیر رسمی افزایش یابد. فرایندهای اجتماعی، نهادهای عمومی و مدنی، خدمات اجتماعی، فرهنگ و هنر، رسانه‌ها و ارتباطات، تفریح و ورزش می‌توانند هم‌بستگی و ارتباط را افزایش دهند.

۷.«**کیفیت زندگی**»: باید کیفیت مناسب زندگی برای همه اعضای جامعه در سطح فردی، گروهی و اجتماعی پرورش یابد. شامل ایجاد امنیت، اعتماد

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

به نفس، حس تعلق، دارا بودن امکانات تحصیلات، رفاه بهداشتی، درآمد و در نهایت این که همه افراد فرصت هایی برای پیشرفت های شخصی و اجتماعی داشته باشند (Leanne, Erin, Gauntlet, ۲۰۰۲: ۳۲).

بیان یافته های تحقیق

روش تحقیق

در تحقیق حاضر علاوه بر توصیف پدیده‌های جاری به بررسی روابط درونی آن‌ها نیز پرداخته می‌شود به همین جهت در تقسیم بندی تحقیقات برحسب نحوه گردآوری داده‌ها می‌توان آن‌را از نوع تحقیقات توصیفی و در زیرمجموعه تحقیقات پیمایشی به حساب آورد. در تحقیق پیش‌رو، با توجه به مباحث مطرح شده و با عنایت به موضوع تحقیق، در پی یافتن پاسخ سؤالات زیر بوده‌ایم:

۱..کدام سبک معماری و مصالح در طراحی فرهنگسراها مورد استفاده می‌باشد؟

۲..چه مصالح و چه نوع سبک معماری بیشتر مناسب یک فرهنگسراست؟

۳..در طراحی یک فرهنگسرا چه روابطی بین فضاها باید برقرار باشد؟

۴..اولویت‌های فضایی و دسترسی‌ها در فرهنگسراها کدام است؟

۵..در طراحی فرهنگسرا کدام قشرهای جامعه و کدام روابط اجتماعی باید مد نظر قرار گیرد؟

۶..انتظارات استفاده‌کنندگان و مخاطبان از یک فرهنگسرا و فضاهای آن چیست؟

جامعه آماری در تحقیق پیش رو، شامل ۱۵۰ نفر از بین مردم عادی که موافق با همکاری در زمینه انجام این پژوهش بودند؛ می‌باشد. نمونه‌گیری نیز از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استفاده از پرسشنامه‌های توزیع شده در بین پاسخ‌دهندگان بوده است.البته لازم به توضیح است که به منظور سنجش پایایی و روایی این تحقیق، پرسشنامه‌ها توسط دو گروه ۷۵ نفره مورد ارزیابی قرار گرفته است که ۷۵ نفر اول به شیوه حضوری اقدام به پر کردن پرسشنامه‌ها کرده‌اند و گروه دوم به صورت مجازی و از طریق قرار دادن همان پرسشنامه در یک سایت اینترنتی اقدام به پاسخ‌دهی نموده‌اند. در این تحقیق، به منظور گردآوری اطلاعات، از هر دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. با توجه به این موضوع که هدف این تحقیق، طراحی یک مجتمع فرهنگی- تفریحی با رویکرد پایداری اجتماعی است؛ ابتدا به روش کتابخانه‌ای، از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، بانک‌های اطلاعات علمی، موتورهای جستجوی اینترنتی، مقالات علمی و تخصصی و آمار و اطلاعات مربوط به شهر تهران، داده‌ها و اطلاعات پایه در زمینه‌های توسعه پایدار اجتماعی، روابط انسان و محیط، طراحی فرهنگسراها و... جمع‌آوری و طبقه‌بندی شده و سپس با توجه به بررسی‌های صورت-گرفته بر روی این اطلاعات اولیه، به منظور طراحی یک فرهنگسرا مبتنی بر نظر و خواست استفاده‌کنندگان و مخاطبان در جهت تأمین پویایی و ارتقای سطح توسعه پایدار اجتماعی، به شیوه میدانی، اقدام به کسب اطلاعات و نظرات مردمی شده است. درباره تحقیق حاضر می‌توان این طور بیان کرد که از آن‌جایی در هنگام طراحی پرسشنامه، سؤال‌ها با توجه به قسمت‌های محتوای انتخاب شده اند؛ بنابراین این تحقیق دارای اعتبار محتوا می‌باشد.البته این تحقیق دارای اعتبار ملاکی از نوع اعتبار هم‌زمان نیز می‌باشد؛ چراکه داده‌های حاصله از دو اندازه‌گیری در یک زمان (حضوری و مجازی) به دست آمده است. ضریب همبستگی بین نمره‌های حاصل از این دو اندازه‌گیری که هم‌زمان به عمل آمده است و به عنوان میزان اعتبار اندازه‌گیری به‌کار می‌رود از فرمول زیر محاسبه شده است:

$$r_{xy} = \frac{\overline{x.y} - \bar{x}.\bar{y}}{\sqrt{s_x^2 . s_y^2}}$$

فرمول ۱. ضریب همبستگی پیرسون در نمونه

پرسشنامه این تحقیق دارای ۲۰ سؤال بوده است

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۲. مقادیر حاصل از دو اجرای پرسشنامه جهت محاسبه ضریب همبستگی بین آن‌ها؛
ماخذ: یافته های تحقیق.

	x	y	x2	y2	x.y
۱	۳۴	۴۶	۱۱۵۶	۲۱۱۶	۱۵۶۴
۲	۴۶	۴۶	۲۱۱۶	۲۱۱۶	۲۱۱۶
۳	۵۸	۵۶	۳۳۶۴	۳۱۳۶	۳۲۴۸
۴	۴۶	۳۶	۲۱۱۶	۱۲۹۶	۱۶۵۶
۵	۵۸	۴۰	۳۳۶۴	۱۶۰۰	۲۳۲۰
۶	۵۸	۴۸	۳۳۶۴	۲۳۰۴	۲۷۸۴
۷	۴۰	۴۰	۱۶۰۰	۱۶۰۰	۱۶۰۰
۸	۶۰	۶۰	۳۶۰۰	۳۶۰۰	۳۶۰۰
۹	۳۲	۳۸	۱۰۲۴	۱۴۴۴	۱۲۱۶
۱۰	۳۲	۴۲	۱۰۲۴	۱۷۶۴	۱۳۴۴
۱۱	۳۶	۲۲	۱۲۹۶	۴۸۴	۷۹۲
۱۲	۲۸	۳۸	۷۸۴	۱۴۴۴	۱۰۶۴
۱۳	۲۶۶	۳۶	۶۷۶	۱۲۹۶	۹۳۶
۱۴	۵۰	۴۶	۲۵۰۰	۲۱۱۶	۲۳۰۰
۱۵	۴۶	۴۸	۲۱۱۶	۲۳۰۴	۲۲۰۸
۱۶	۴۲	۴۴	۱۷۶۴	۱۹۳۶	۱۸۴۸
۱۷	۴۸	۳۰	۲۳۰۴	۹۰۰	۱۴۴۰
۱۸	۳۲	۳۴	۱۰۲۴	۱۱۵۶	۱۰۸۸
۱۹	۴۲	۴۲	۱۷۶۴	۱۷۶۴	۱۷۶۴
۲۰	۳۲	۲۴	۱۰۲۴	۵۷۶	۷۶۸
جمع ستون	۸۴۶	۸۱۶	۳۷۹۸۰	۳۴۹۵۲	۳۵۶۵۶

و جهت محاسبه‌ی ضریب همبستگی بین دو اندازه‌گیری صورت گرفته، ابتدا گزینه‌ی نهایی هر سؤال که دارای بیشترین انتخاب توسط پاسخ‌دهندگان بوده است درنظر گرفته شده است و سپس تعداد انتخاب این گزینه در دوره اندازه‌گیری مورد بررسی قرار گرفته است. این مراحل به شرح زیر می‌باشد:

مراحل محاسبه ضریب همبستگی بین دو اجرای پرسشنامه، به شرح زیر است:

$$\bar{x} = \frac{1}{n}\sum x_i = (۸۴۶ \div ۲۰) = ۴۲,۳$$

فرمول ۲. میانگین حسابی بین داده‌های حاصل از نتایج پرسشنامه در اجرای اول

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

$$\bar{y} = \frac{1}{n}\sum y_i = (۸۱۶ \div ۲۰) = ۴۰,۸۰$$

فرمول ۳. میانگین حسابی بین داده‌های حاصل از نتایج پرسشنامه در اجرای دوم

$$\overline{xy} = \frac{1}{n}\sum x_i y_i = (۳۵۶۵۶ \div ۲۰) = ۴۲,۳$$

فرمول ۴. میانگین حسابی بین حاصلضرب داده‌های حاصل از نتایج دو اجرای پرسشنامه

$$s_x^2 = \overline{x^2} - \bar{x}^2 = (۳۷۹۸ \div ۲۰) - (۴۲,۳)^2 = ۱۸۹۹ - ۱۷۸۹,۲۹ = ۱۰۹,۷۱$$

فرمول ۵. محاسبه اختلاف میانگین مجذور داده‌ها و مجذور میانگین داده‌ها از اجرای اول پرسشنامه

$$s_y^2 = \overline{y^2} - \bar{y}^2 = (۳۴۹۵۲ \div ۲۰) - (۴۰,۸)^2 = ۱۷۴۷,۶ - ۱۶۶۴,۶۴ = ۸۲,۹۶$$

فرمول ۶. محاسبه اختلاف میانگین مجذور داده‌ها و مجذور میانگین داده‌ها از اجرای دوم پرسشنامه

با توجه به این محاسبات، ضریب همبستگی پاسخ‌های دو اجرای پرسشنامه به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x}\bar{y}}{\sqrt{s_x^2 s_y^2}} = [۱۷۸۲,۸ - (۴۲,۳)(۴۰,۸)] \div [\sqrt{(۱۰۹,۷۱)(۸۲,۹۶)}] = ۵۶,۴۶ \div ۹۵,۴۰۲ = ۰,۵۹۷ \approx ۰,۶$$

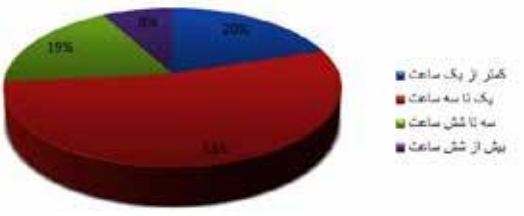
فرمول ۷. محاسبه ضریب همبستگی پیرسون بین نتایج حاصل از دو اجرای پرسشنامه

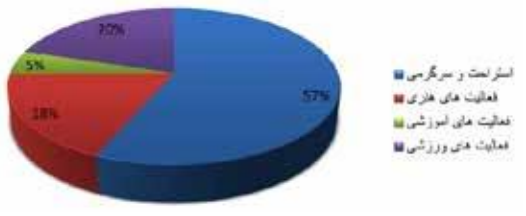
با توجه به این‌که مقدار ضریب همبستگی عددی مثبت و بین صفر و یک به دست آمده است؛ بنابراین این‌طور استنباط می‌شود که بین دو اجرا، همبستگی ناقص و مستقیم وجود دارد. مثبت و نزدیک به یک بودن این مقدار نشان از اعتبار ملاکی هم‌زمان پرسشنامه و وجود رابطه‌ی معنادار بین پرسش‌ها و پاسخ‌های حاصله می‌باشد و می‌توان نتیجه گرفت که این پرسشنامه از نظر روایی دارای قابلیت اطمینان نسبتاً بالایی است. برای تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش و تبدیل آن به احکام معماری و سپس طراحی، از روش چیدمان فضا استفاده شده است. در ادامه این داده‌ها به صورت نمودارهای هم‌ترازی و سپس به صورت نقشه‌های گاما آورده شده است و در مرحله‌ی نهایی با استفاده از این تحلیل‌ها و مطالعات صورت گرفته بر روی سایت و با توجه به استانداردها و برنامه‌ی فیزیکی، طراحی معماری فرهنگسرا صورت گرفته است.

با توجه به این پاسخ‌ها، نتایج به صورت زیر قابل مشاهده می‌باشند:

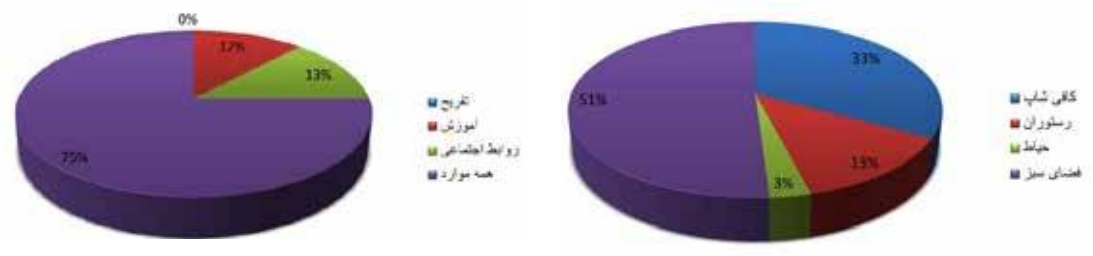
۱. نتایج نشان می‌دهد که ۵۳% از پاسخ‌دهندگان یک تا سه ساعت وقت آزاد دارند. این به این معنی است که بیش از نیمی از استفاده کنندگان از بنا زمانی معدل ۲ ساعت را می‌توانند در یک فرهنگسرا سپری نمایند.

۲. پاسخ‌های به دست آمده از سؤال دوم نشان می‌دهد که ۵۷% پاسخ‌دهندگان در اوقات فراغت خود تمایل دارند که به استراحت و سرگرمی بپردازند. ۲۰% آن‌ها تمایل به انجام فعالیت‌های ورزشی، ۱۸% تمایل به انجام فعالیت‌های هنری و ۵% نیز تمایل به انجام فعالیت‌های آموزشی دارند. بر این مبنا بهتر است که فعالیت‌های فرهنگسرا بیشتر به فعالیت‌های سرگرمی و تفننی و در درجه بعدی به فعالیت‌های ورزشی و هنری اختصاص پیدا کند.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار۴ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۳ پرسشنامه و نمودار۵ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۴ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار۶ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۵ پرسشنامه و نمودار۷ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۶ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

۳. پاسخ‌های سؤال سوم نمایان‌گر این مورد است که انتظار مردم از یک فرهنگسرا مکانی است که در آن ترکیبی از فعالیت‌های تفریحی، آموزشی و اجتماعی صورت می‌پذیرد؛ اما پیش‌فرض اکثریت پاسخ‌دهندگان از این بنا، کابری اجتماعی است. به عبارت دیگر مردم از یک فرهنگسرا تصور یک مکان فرهنگی- اجتماعی دارند تا یک مکان تفریحی. از مقایسه پاسخ‌های این سؤال و پاسخ‌های سؤال دوم این‌طور برداشت می‌شود که چون بیشتر افراد تمایل دارند تا در اوقات فراغت به استراحت و سرگرمی بپردازند و ذهنیت اکثر آن‌ها نیز از فرهنگسرا یک مکان با رویکرد انجام فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی است؛ بنابراین کمتر در اوقات فراغت خود به فرهنگسراها مراجعه می‌کنند.

۴. نتایج حاصل از سؤال چهارم نشان می‌دهد که ۵۱% از افراد تمایل دارند برای انجام یک فعالیت اجتماعی مانند ملاقات و صحبت با دوستان خود در فضای سبز مراجعه کنند. ۳۳% از افراد فضایی مانند کافی‌شاپ‌ها و ۱۳% نیز رستوران‌ها را برای این کار مناسب می‌دانند.

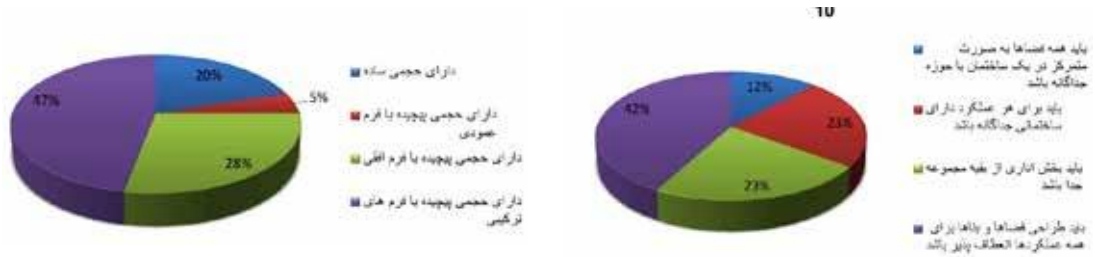
۵. پاسخ‌های به دست آمده از سؤال پنجم پرسشنامه بیان‌گر این است که ۶۰% از افراد تمایل دارند که در گروه‌های ۲ تا ۵ نفره به انجام فعالیت بپردازند. ۲۰% از افراد نیز گروه‌های ۵ تا ۱۰ نفره را مناسب می‌دانند. بنابراین با توجه به این حریم در انجام تعاملات، به نظر می‌رسد بهتر است فضاهایی که برای ایجاد روابط اجتماعی درنظر گرفته می‌شود، دارای گنجایشی در حدود ۴- ۸ نفر باشد.

۶. نتایج حاصل از سؤال ششم نشان می‌دهد که اکثریت پاسخ‌دهندگان معتقدند که فرهنگسرا باید برای همه‌ی طیف‌های سنی مورد استفاده قرارگیرد. اما از مقایسه میزان انتخاب دیگر گزینه‌ها این‌طور نتیجه گرفته می‌شود که بیشتر افراد فرهنگسرا را مناسب رده سنی نوجوانان و جوانان می‌دانند. بنابراین بهتر است که با در نظر گرفتن کاربری‌های گوناگون برای همه‌ی طیف‌های سنی، بیشتر فضاهای فرهنگسرا برای کاربری‌های مناسب رده‌ی سنی نوجوانان و جوانان طراحی شوند.پاسخ‌های به

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار۸ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۷ پرسشنامه و نمودار۹ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۸ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار۱۰ (سمت راست). (۴-۹) نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۹ پرسشنامه و نمودار۱۱ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۰ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

دست آمده از سؤال هفت بیان‌گر این موضوع است که ۴۷% پاسخ‌دهندگان ترجیح می‌دهند که در فرهنگسرا به فعالیت‌هایی چون آموزش و یادگیری بپردازند و اولویت دوم آن‌ها با ۲۷% کل نظرات، مطالعه و تحقیق است.

۷. پاسخ‌های سؤال هشتم نشان می‌دهند که ۸۰% افراد مایل هستند که با دوستان و همکلاسان خود به فرهنگسرا مراجعه کنند. این موضوع نشان می‌دهد که اکثریت افراد مایل هستند که با افراد هم‌رده و هم‌سن خودشان به سپری نمودن اوقات فراغتشان بپردازند. با توجه به این موضوع که بر مبنای سؤال ششم فرهنگسرا باید همه‌ی طیف‌های سنی را پوشش دهد، بهتر است نوعی تفکیک فضایی در طراحی برای رده‌های سنی در نظر گرفته شود تا افراد به طور سیستماتیک در برخورد با هم‌سالان خود قرار بگیرند و به این ترتیب میزان تعاملات اجتماعی بین آن‌ها بالاتر رود.

۸. سؤال نهم در جهت شناسایی پیش‌فرض‌های مردم از بنای یک فرهنگسرا طراحی شده است. تطابق ذهنیت مردم از یک ساختمان با آن‌چه در واقعیت ساخته می‌شود، هم در خوانایی بنا تأثیر مهمی دارد و هم در میزان استفاده از بنا؛ چراکه به نوعی احساس امنیت و آسایش خاطر در مخاطب به وجود می‌آورد و او این حس را خواهد داشت که به مکان درستی مراجعه کرده است.

۴۲% پاسخ‌دهندگان به سؤال دهم معتقد هستند که فضاهای یک فرهنگسرا با هر نوع کاربری، باید به شکل انعطاف‌پذیر طراحی شود و قابلیت تغییر در ابعاد و اندازه و یا محل قرارگیری را داشته باشند. بنابراین استفاده از طراحی پلان‌باز می‌تواند از راهکارهای مؤثر در این راستا باشد. در اولویت دوم نیز با درصدهای یکسان این موضوع مطرح شده است که بهتر است که بخش اداری از سایر بخش‌ها جدا بوده و برای هر عملکرد ساختمان مجزا طراحی شود.

۱۰. پاسخ‌های حاصل از سؤال یازدهم نشان می‌دهد که اکثریت افراد تمایل دارند که در بدو ورود به سایت، کل بنای فرهنگسرا برای آن‌ها قابل مشاهده

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار۱۲ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۱ پرسشنامه و نمودار۱۳ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۲ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار۱۴ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۳ پرسشنامه و نمودار۱۵ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۱ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

باشد. به این ترتیب حس سردرگمی یا ورود به مکان غریبه که برای رسیدن به محل اصلی نیاز به پرسش‌های مکرر از دیگران باشد برای مخاطب به وجود نخواهد آمد. در اولویت دوم نیز این تمایل وجود دارد که ابتدا به یک مکان اولیه وارد شوند و بعد به بنای اصلی دسترسی پیدا کنند. این موضوع نیز به نوعی ناشی از همان حس سردرگمی است. اطمینان از فضایی که راه را برای مخاطب مشخص می‌کند نیز لزوم طراحی یک مکان در ورودی مثل اطلاعات یا نگهبانی را نشان می‌دهد.

۱۱. در پاسخ‌های سؤال دوازدهم دو گزینه با میزان آرای مساوی۳۷% گویای این موضوع هستند که بیشتر افراد مایل هستند که طراحی مجموعه‌ی فرهنگسرا دارای سطوح مختلف (بالاتر، پایین‌تر و یا مساوی) نسبت به خیابان باشند ولی تمایل بیشتر برای هم‌سطح بودن بنا با خیابان است.

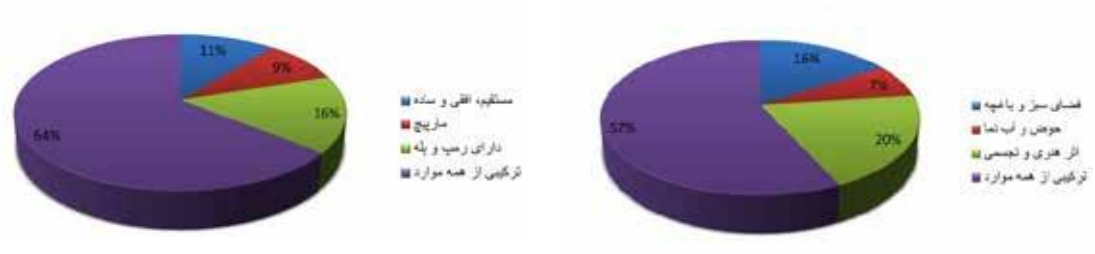
۱۲. از پاسخ‌های به دست آمده از سؤال سیزدهم این‌طور بر می‌آید که مخاطبان مایل هستند تا برای مراجعه به فرهنگسرا، دسترسی‌های متعددی از خیابان‌های اطراف موجود باشد. این امر به نوعی گویای تمایل دسترسی آسان از تمامی قسمت‌های محوطه به بنای اصلی است.

۱۳. نتایج حاصل از این سؤال بیان‌گر این مورد است که افراد برای طراحی مناسب محوطه و ایجاد فضایی مناسب برای تعامل مایل هستند که از تمام امکانات بهره‌ی کافی برده شود اما تمایل بیشتر آن‌ها برای ایجاد فضاهایی جهت نشستن با مبلمان شهری خاص می‌باشد.

۱۴. از پاسخ‌های سؤال پانزدهم برمی‌آید که مخاطبان عقیده دارند که در مسیرهای دسترسی به بنا در محوطه طراحی ترکیبی مناسب است. آن‌ها استفاده از رمپ، پله، مسیرهای مسقیم و ساده و گاهی مارپیچ را به تناسب سایت می‌پسندند.

۱۵.پاسخ‌های سؤال شانزدهم نیز به نوعی تأییدکننده پاسخ‌های دو سؤال قبلی است. نتایج حاصله نشان می‌دهند که افراد تمایل دارند در سایت و محوطه‌ی فرهنگسرا از طراحی ترکیبی شامل فضای سبز، آب‌نما و آثار هنری و تجسمی بهره برده شود. اما

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۱۶ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۵ پرسشنامه و نمودار۱۷ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۶ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار۱۸ (سمت راست). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۷ پرسشنامه و نمودار۱۹ (سمت چپ). نمودار درصدی پاسخ‌های سؤال ۱۸ پرسشنامه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

نکته‌ی جالب توجه در نتایج این سؤال تمایل بیشتر برای استفاده از آثار هنری و تجسمی است. به نظر می‌رسد طراحی بخشی به‌عنوان باغ مجسمه یا محل نمایشگاه روباز آثار تجسمی در محوطه بتواند پاسخ‌گوی این نیاز مخاطبان باشد.

۱۶. پاسخ‌های به دست آمده از این سؤال گویای این مطلب است که بیش از نیمی از مخاطبان مایل هستند در طراحی نمای ساختمان از رنگ‌های گرم و روشن استفاده شود. اولویت دوم افراد نیز استفاده از رنگ‌های سرد و روشن است که نشان می‌دهد اکثریت مخاطبان مایل هستند از رنگ‌های روشن در ساختمان استفاده شود.

۱۷. نتایج سؤال هفدهم نشان‌می‌دهد که به عقیده‌ی مخاطبان از بین فضاهای موجود در فرهنگسرا درنظر گرفتن بخش روباز برای فضای کافی‌شاپ و رستوران مناسب است. هرچند اولویت دوم آن‌ها نیز با ۳۶٪ گویای این مطلب است که علاوه بر رستوران و کافی‌شاپ، دیگر فضاها مانند فضاهای نمایشگاهی نیز می‌توانند دارای بخشی به عنوان روباز طراحی شوند.

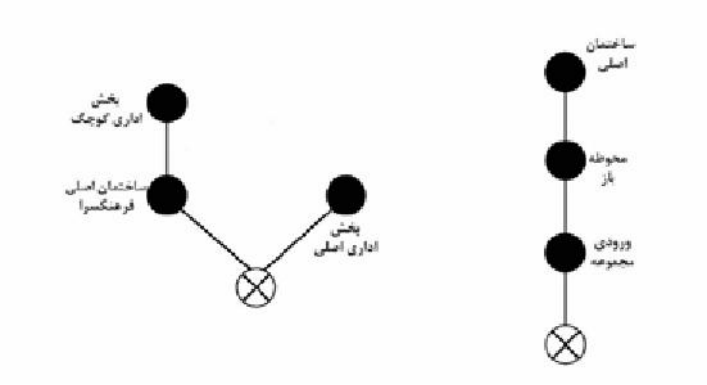
۱۸.در مورد سبک معماری مورد نظر مخاطبین، چنان‌چه از پاسخ‌های سؤال نوزدهم مشخص می‌شود، مردم سبک تلفیقی از مدرن و سنتی را می‌پسندد ولی ترجیح بیشتر آن‌ها استفاده از سبک مدرن است که نشان‌هایی از سبک سنتی و ایرانی را به همراه داشته باشد. با توجه به این‌که عامه‌ی مردم در مورد مشخصات سبک معماری مدرن اطلاعات درستی ندارند و اطلاق عبارت مدرن برای یک ساختمان از زبان آن‌ها لزوماً بیان‌گر سبک مدرن نیست و بیشتر استفاده از روش‌های جدید منظور است؛ لذا به نظر می‌رسد که مراد آن‌ها از انتخاب گزینه‌ی ترکیب مدرن و سنتی استفاده از سبک پست‌مدرن باشد.

نمودارهای هم‌ترازی

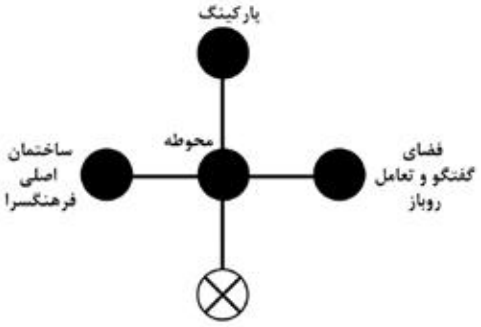
در این بخش تمام فضاهای مربوط به یک فرهنگسرا با توجه به برداشت‌های حاصل از اطلاعات به دست آمده از مطالعات و پژوهش به نمودارهای هم‌ترازی شده است.

نتیجه گیری و جمعبندی

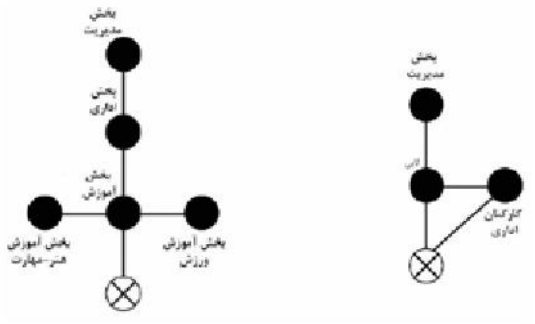
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار۲۰ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری ساختمان اصلی نسبت به ورودی و نمودار ۲۱ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از تمایل به جدا بودن بخش اداری از ساختمان اصلی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار ۲۲. نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای تعامل، پارکینگ و ساختمان اصلی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

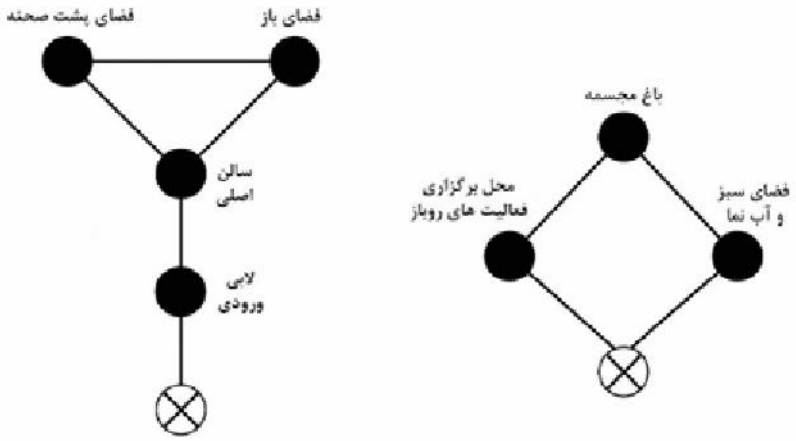

نمودار۲۳ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش اداری و نمودار۲۴ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش آموزشی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

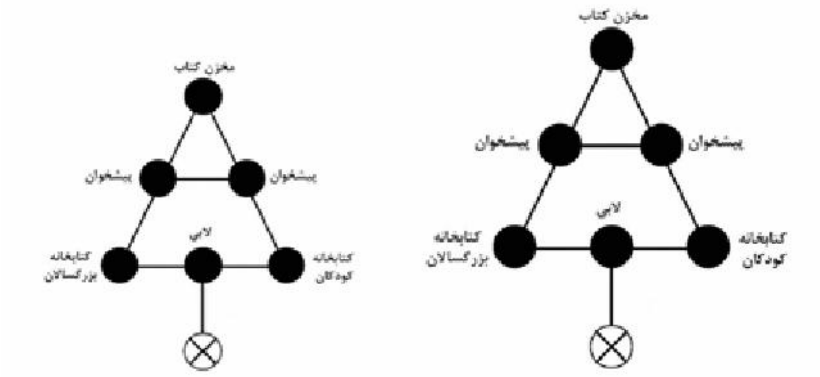
توسعه پایدار در سطح وسیع‌تر ابعاد تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را در بر می گیرد. پایداری زیست محیطی به این معنا که توسعه باید با حفاظت از فرآیندهای زیست محیطی و منابع مربوط سازگار باشد و از طرفی پایداری عوامل فرهنگی و اجتماعی به این معنا که توسعه موجب افزایش کنترل انسان بر زندگی خود می شود و توسعه با عوامل فرهنگی و ارزشی که در این راه تحت تاثیر قرار می گیرند، منافات ندارد و موجب هویت جامعه می شود و در نهایت، پایداری اقتصادی، به این معنا که توسعه باید از نظر اقتصادی با بازده زیاد انجام شود، به گونه‌ای که نظارت و کنترل لازم برای حفظ آن برای نسل های آینده اعمال شود. بر خلاف پیشرفت که حرکت به سمتی تازه را القاء می کند، توسعه نوعی انطباق پذیری با چیزی که هم اکنون موجود است و استمرار در تحول که آن را هویت می نامند، را القاء می کند و لذا از مفهوم پیشرفت متمایز می شود. به طور معمول، توسعه پایدار شهری، شاخصهای متعددی قابل طرح هستند که بیانگر متکثر و همه جانبه بودن مقوله توسعه پایدار است. مهمترین این شاخصها عبارتند از: شاخص های اصولی و اخلاقی، شاخص های روان

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

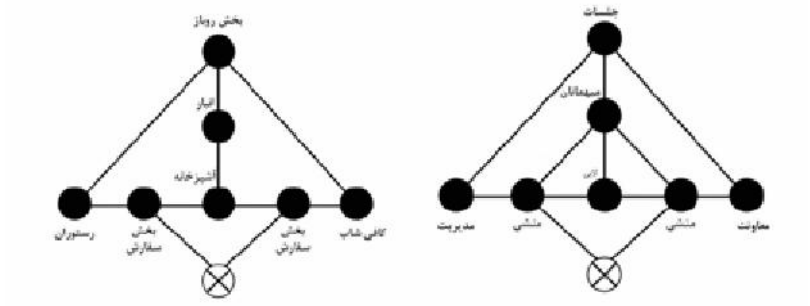
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار۲۵ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای روباز و نمودار ۲۶ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای آمفی تئاتر؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار۲۷ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش آموزشی و نمودار ۲۸ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای کتابخانه؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

نمودار۲۹ (سمت راست). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش رستوران و کافی‌شاپ و نمودار۳۰ (سمت چپ). نمودار هم‌ترازی از چگونگی قرارگیری فضاهای بخش مدیریت؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۹ تابستان ۹۴
No.39 Summer 2015

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

شناختی، شاخص های توصیفی (کیفی)، شاخص های سازمانی (تشکیلاتی)، شاخص های شرایط زندگی، شاخص های رفاهی و اجتماعی، شاخص های منابع مادی، شاخص های مالی و اقتصادی، شاخص های وابستگی و شاخص های تحمل زیست محیطی. یکی از جنبه های توسعه پایدار شهری، بعد اقتصادی آن است. برای هر شهر باید ظرفیت های اقتصادی با دقت در نظر گرفته شود و توانایی های بالقوه آن برای رشد و توسعه پیدا شود. بدین ترتیب، توسعه پایدار به معنای آن است که آموزه-هایی دربارۀ اکولوژی می تواند و باید در روندهای اقتصادی به کار گرفته شود که شامل ایده های استراتژی حفاظت محیط جهانی و ایجاد محیطی منطقی است که در آن ادعای توسعه به منظور پیشبرد کیفیت همه جنبه های حیات مورد چالش و آزمایش قرار می گیرد. در واقع منظور از توسعه پایدار، حفاظت صرف از محیط زیست در نظر نیست، بلکه مفهوم جدیدی از رشد اقتصادی است که عدالت و امکانات زندگی را برای تمامی مردم جهان و نه تعداد اندکی از افراد برگزیده است. در این رهیافت جدید از توسعه، نوع استفاده از منابع طبیعی (حتی در سطح بین المللی)، موضوع محیط زیست و توسعه اکولوژیکی، توسعه اکوسیستم اجتماعی همراه با تأمین نیازهای اساسی استراتژی جهانی حفاظت، مورد توجه می باشد. به طور خلاصه فرایند توسعه و رهیافتهای نظری آن را می توان به صورت نمودار زیر مرحله بندی کرد: از جمله جنبه های مهم تأمین حداقل نیازها برای اجرای توسعه پایدار، موارد زیر است: حذف فقر؛ کاهش رشد جمعیت؛ توزیع منطقی منابع؛ داشتن مردمی سالم تر و آموزش دیده تر و تعلیم یافته تر؛ تمرکززدایی؛ برقراری سیستمهای آزاد تجاری؛ تفهیم بهتر تفاوت اکوسیستم. بنابراین مدیریت توسعه پایدار، بایستی چند وجهی و جامع نگر باشد. برای توسعه این در کانون توجه «مدیریت توسعه» نهادهای مدنی و عملکرد هرچه بهتر آنهاست که امروزه جهانیان قرار گرفته است، سرشت

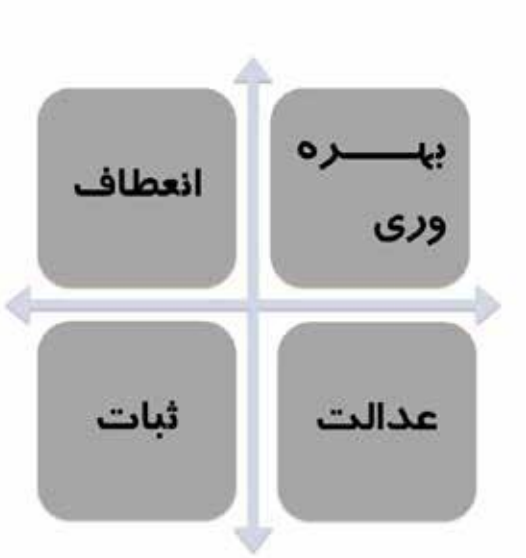

نمودار ۳۱. ابعاد تفکری که باید به مفهوم پایداری در معماری شهری مدنظر باشد؛ ماخذ: نگارندگان.

چندساحتی مدیریت توسعه و کنش متقابل آن با نهادهای مدنی را مورد تحلیل و تشریح قرار می دهد که تنها در صورتی این مدیریت در نواحی شهری می تواند موفق باشد که به صورت پایدار، موزون و همه جانبه به اجرا درآید. برخی معتقدند که برای اینکه بتوان توسعه را پایدار نامید، باید دارای چهار مشخصه باشد که عبارت است از: «بهره وری، عدالت، انعطاف پذیری و ثبات.»

در تعریف شاخصهای توسعه پایدار شهری به محورهای جمعیت، موقعیت اقتصادی، تغییر اقلیم، کیفیت هوا، کیفیت آب طبیعی، جامعه باز، برنامه ریزی یکپارچه و واحد، توانایی و پتانسیل نوآوری و ابداع، پتانسیل و ظرفیت مربوط به زیرساخت منطقه، سرمایه اجتماعی، آموزش و امنیت اشاره می شود. به هر ترتیب بطور کلی پایداری شهرها در چهار حوزه اصلی، اجتماعی (فرهنگی)، زیرساختها (کالبدی)، اقتصادی و زیست محیطی تعریف می شود. در حوزه اقتصادی و در جهت حفظ شرایط پایداری شهر در طول زمان از نظر اقتصادی شهرها نیاز خوانند داشت که در تدوین راهکارهای توسعه خود و زیرساخت های اقتصادی خود به گونه ای عمل نمایند که بتوانند بیشینه استفاده را از موقعیت ها و پتانسیل های خود در ابعاد مختلف محلی، ملی و

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۳۲. مولفه های دخیل در توسعه پایدار بالاخص پایداری اجتماعی؛ ماخذ: ترسیم نگارندگان.

بین المللی در جهت حفظ و تداوم کیفیت بیشتر زندگی ساکنانشان ببرند. هدف اصلی شهر در یک محیط رقابت جهانی باید بر دو نکته متمرکز شود: یکی حداکثر استفاده (البته به صورت پایدار) از پتانسیل ها و قابلیت های اقتصادی و دومی تاکید بر ایجاد فعالیت های اقتصادی متنوع در شهر، بدین جهت که شهر بتواند در مقابل نوسانات و اختلالات غیر منتظره محیط جهانی انعطاف پذیری و توان مقاومت لازم را داشته باشد. بر اساس آنچه نظریه پردازان ذکر کرده اند؛ سه اصل زیر را می توان به عنوان اصول سه گانه طراحی شهری پایدار معرفی می کند:

۱. «**اصل اول:** اولویت بخشیدن به بازیافت ساختمان ها، زیرساخت ها و شبکه معابر موجود از طریق منطبق نمودن انها با شرایط و نیازهای جدید. در این اصل بر حفاظت و بهسازی ابنیه و بافت های شهری تاکید می شود»؛

۲. «**اصل دوم:** حفاظت از منابع و چشم انداز های طبیعی»؛ و

۳. «**اصل سوم:** کاستن از میزان مصرف انرژی در توسعه نواحی شهری جدید، که این هدف از طریق کاربرد استخوانبندی شهری صحیح، گونه های ساختمانی مناسب، توزیع فضایی مناسب کاربری ها و استفاده از تراکم بهینه پیگیری می شود. به عبارت دیگر صرفه جویی در مصرف انرژی از طریق ایجاد ارتباطات نزدیک تر بین کاربری های مختلف شهری و همچنین از طریق کنترل طرح ساختمان ها از نظر بازدهی مصرف انرژی امکان پذیر می گردد.»

لذا در مجموع در ویژگیهای مورد نظر در شکل گیری فضای شهری پایدار می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- «**بافت شهری پیوسته**»: وجود مرز مشخص و قانونی و هم چنین ساختار سه بعدی که به بافت شهری پیرامون به صورت مداوم پیوند خورده و تشکیل یک کل یکپارچه را می دهد.
- «**انعطاف پذیری**»: یک شهر دارای ساختار قوی و در عین حال قابل انعطاف و شکل گرفته از اجزاء مختلف پایداری که از درون یک فرایند مشارکتی پوشش دهنده طراحی، مدیریت و حفاظت بدست آمده است.
- «**فضایی برای وقوع رخدادها**»: یک ساختار معماری و شهری قابل انعطاف که یک حس فضای اجتماعی که در عین حال قابل تغییر و امن است، ایجاد نماید و در عین حال ویژگی های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهر نیز در آن قابل بحث باشد.
- «فضاهای عمومی امن»: جلوگیری از ایجاد فضاهای مرده و بدون نظارت اجتماعی از طریق طراحی ساختاری مناسب که سبب می شود، هیچ ساختمان بزرگ تک عملکردی در کنار راه ها و خیابانها قرار نگیرد.
- «**توجه به مقیاس عمومی**»: استفاده از طراحی شهری که قلمروهای فضایی عمومی را در کنار فضاهای خصوصی ارتقاء داده و مسیرهای پیاده را در یک ساختار یکپارچه در راستای ارتقاء روابط رودررو افزایش دهند.
- «**خود تعادلی**»: اجرای یک شهر سبز که در راستای ایجاد تعادل داخلی فعالیت کرده و با

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جـذب مشـکلات جریـان مـواد و انـرژی از شـهرهای ناپایـدار اطـراف و به دنبال آن فرسـتادن منافع زیسـت محیطـی، اقتصـادی و غیـره بـه آن شـهرها بـه ایجـاد تعـادل در منطقـه پیرامـون نیـز کمـک کـرده اسـت.

- «**تراکم و فشـردگی**»: یک سـاختار کامـل و دارای اجـزاء لازم کـه نیازهـای زندگـی شـهری سـاکنین را بـرآورده می سـازد.

یکـی از جنبه هایـی کـه در حـوزه تحقـق توسـعه پایـدار پیگیـری شـده اسـت، موضـوع شبکه سـازی (networking) بـه ویـژه توسـط نهادها و سـازمانهای غیردولتی اسـت. شـبکه ابزار نیرومندی برای گسـترش و تعمیـق فعالیـت سـازمانهای غیردولتـی و نیـز دولتی بـه حسـاب می آیـد. اگـر نـگاه دقیق تـری بیاندازیم در واقـع جامعـه ترکیبـی از شـبکه های متعدد زیر اسـت کـه پیگیـری رویکـرد پایـداری در آن ضـرورت دارد: شـبکه های میـان سـازمانها، شـبکه درون سـازمانی، شـبکه های شـخصی و شـبکه های کامپیوتری و علاوه بـر اینهـا شـبکه هـای فرامرزی.

نتایـج تحقیـق در رابطـه بـا پایـداری اجتماعـی در فضاهـای شـهری و در اینجا فرهنگسـراها بـرای تامین پویایـی فضایـی و امکان دهـی به حضور شـهروندان در فضـا شـامل مـوارد زیـر اسـت کـه از نتایـج تحقیـق و پرسشـنامه حاصـل شـده اسـت:

۱. بـر ایـن مبنا بهتر اسـت کـه فعالیت‌های فرهنگسـرا بیشـتر بـه فعالیت‌هـای سـرگرمی و تفننـی و در درجه بعـدی بـه فعالیت‌های ورزشـی و هنـری اختصاص پیدا کند.

۲. از مقایسـه پاسـخ‌های ایـن سـؤال و پاسـخ‌های سـؤال دوم این‌طور برداشـت می‌شـود که چون بیشـتر افـراد تمایـل دارنـد تـا در اوقـات فراغـت به اسـتراحت و سـرگرمی بپردازنـد و ذهنیـت اکثـر آن‌هـا نیـز از فرهنگسـرا یـک مـکان بـا رویکـرد انجـام فعالیت‌هـای فرهنگـی و اجتماعـی اسـت؛ بنابرایـن کمتـر در اوقات فراغـت خـود بـه فرهنگسـراها مراجعـه می‌کننـد.

۳. بنابرایـن در طراحـی فرهنگسـرای مـورد نظـر بهتـر اسـت بـرای بـالا بـردن هرچـه بیشـتر سـطح تعاملات اجتماعـی، بـه طراحـی فضـای سـبز و محوطـه‌ی فرهنگسـرا نیـز توجـه کافـی صـورت پذیـرد. در ایـن راسـتا در نظـر گرفتـن فضاهایـی ماننـد کافی‌شـاپ و رسـتوران نیـز از مـوارد دارای اهمیـت به‌شـمار مـی‌رود. ایـن فضاهـا عـلاوه بر امـکان بالا رفتن سـطح مـراودات و تعامـلات اجتماعی، امکان اسـتفاده‌ی دیگر کاربری‌هـای مجموعه‌ی فرهنگی- تفریحی فرهنگسـرا را بـالا می‌بـرد.

۴. بنابرایـن به نظر می‌رسـد که در طراحی فرهنگسـرا، بخش‌های آموزشـی شـامل کلاس‌های هنری، ورزشی، مهارت‌آمـوزی و ... و نیـز بخـش کتابخانـه و سـایت اینترنـت از اولویـت بالایـی برخـوردار خواهـد بود.

۵. در راسـتای پاسـخ‌گویی بـه نیـاز مطـرح شـده در سـؤال ششـم نیز بهتر اسـت کـه این فضاها بـرای تمام رده‌هـای سـنی مـورد طراحـی قـرار گیـرد. به‌عنـوان مثـال بهتر اسـت کـه کتابخانه شـامل بخـش کتابخانه کـودکان و نوجوانـان و کتابخانـه بزرگسـالان باشـد.

۶. کم‌تریـن گروهـی کـه بـرای همراهی در فرهنگسـرا انتخـاب شـده اسـت، گـروه همـکاران اسـت کـه ایـن موضـوع بیان‌گـر ایـن مطلـب اسـت کـه نبایـد طراحی به‌گونـه‌ای بایـد که تداعـی محیط‌های رسـمی و اداری را بـرای مخاطبـان داشـته باشـد تـا مراجعان احسـاس صمیمیـت و راحتـی در روابـط پیـدا کنند.

۷. پاسـخ‌های ایـن سـؤال نشـان می‌دهـد کـه قریـب بـه نیمـی از افـراد معتقـد هسـتند کـه سـاختمان یک فرهنگسـرا بایـد ترکیبـی از احجـام مختلـف باشـد و اکثریـت آن‌هـا نیز بر این باورند که اسـتفاده از فرم‌های افقـی مناسـب‌تر اسـت. بنابراین این سـاختمان‌ها نباید مرتفـع باشـند و بایـد حالـت کشـیدگی در فـرم آن‌هـا قابل مشـاهده باشـد.

۸. ارجحیـت جـدا بـودن بخـش اداری از دیگر بخش‌ها موضوعـی اسـت کـه در بخش‌هـای دیگـر ایـن مطالعه بـه وضـوح مشـاهده می‌شـود. تمایل بـه کار کـردن در محیط‌هایـی با آرامش بیشـتر و بـه‌دور از مراجعه مکرر مخاطبـان بـرای کارکنـان و قرارگیـری در محیط‌هـای غیـر رسـمی و غیـر اداری در زمـان اوقـات فراغت برای

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

استفاده‌کنندگان همه گویای این مطلب است. اما طراحی ساختمان‌های متعدد مسئله‌ایست که نیاز به مطالعات تحلیل سایت دارد و اگر فرض بر مشخص بودن محل کاربری‌ها و عدم ایجاد سردرگمی برای مخاطب باشد؛ می‌توان با حیطه‌بندی و طراحی بخش‌ها به شکل مناسب در یک ساختمان نیز آن‌را برآورده نمود.

۹. به نظر می‌رسد طراحی بخشی به‌عنوان باغ مجسمه یا محل نمایشگاه روباز آثار تجسمی در محوطه بتواند پاسخ‌گوی این نیاز مخاطبان باشد.

۱۰. در طراحی نمای ساختمان از رنگ‌های گرم و روشن استفاده شود. اولویت دوم افراد نیز استفاده از رنگ‌های سرد و روشن است که نشان می‌دهد اکثریت مخاطبان مایل هستند از رنگ‌های روشن در ساختمان استفاده شود.

۱۱. با توجه به این‌که عامه مردم در مورد مشخصات سبک معماری مدرن اطلاعات درستی ندارند و اطلاق عبارت مدرن برای یک ساختمان از زبان آن‌ها لزوماً بیان‌گر سبک مدرن نیست و بیشتر استفاده از روش‌های جدید منظور است؛ لذا به نظر می‌رسد که مراد آن‌ها از انتخاب گزینه‌ی ترکیب مدرن و سنتی استفاده از سبک پست‌مدرن باشد.

منابع و ماخذ

ابراهیمی، تقی (۱۳۸۶) توسعه از دیدگاه اسلام، اندیشه حوزه، سال چهارم، شماره اول.

اِدیت چِری (۱۳۸۸) برنامه‌ریزی برای طراحی: از تئوری تا عمل، ترجمه: شهناز پورناصری مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

پاکزاد، جهانشاه (۱۳۷۹) طراحی شهری در نظام توسعه، فصلنامه مدیریت شهری۳.

پایگ، سدریک (۱۳۸۴) شهرهای پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه ناصر محرم‌نژاد، تهران، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

پرمن، راجرز، یوما و مک گیل ری جیمز (۱۳۸۲) اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، حمیدرضا ارباب، تهران، نشر نی، اوّل.

پناهی، بهرام (۱۳۷۶) اصول و مبانی نظام تامین اجتماعی، تهران، موسسه انتشارات سوره، حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.

تودارو، مایکل (۱۳۶۳) برنامه ریزی توسعه، مدلها و روشها، ترجمه عباس عرب مازار، تهران، سازمان برنامه و بودجه.

جمعه پور، محمود (۱۳۷۸) بررسی و ارزیابی جایگاه اقتصادی و توسعه بخش روستایی درفرایند برنامه ریزی توسعه ملی، مجموعه مقالات همایش پنجاه سال برنامه ریزی توسعه در ایران، دانشگاه علامه طباطبایی.

جمعه پور، محمود (۱۳۸۷) مقدمه ای بر دیدگاه ها و روشهای برنامه ریزی توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.

چپ من، دیدود (۱۳۸۴) آفرینش محلات و مکان ها در محیط انسان ساخت، ترجمه شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبیان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران

خادم آدم، ناصر (۱۳۷۵) اصلاحات در سیاست توسعه، تهران، انتشارات اطلاعات.

خوانساری، آقا جمال الدین (۱۳۶۶) شرح بر غررالحکم، تهران، نشر دانشگاه تهران.

ردکلیفت، مایکل (۱۳۶۳) توسعه پایدار، حسین نیر، تهران، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، اوّل.

زاهدی اصل، محمد (۱۳۷۷) مبانی مددکاری اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۱) مبانی رفاه اجتماعی، تهران، نشر دانشگاه علامه طباطبایی.

شاه ولی، منصور و باسم کاوری (۱۳۷۸) گفتمان پایداری محیط زیست بین پراگماتیسم و دین اسلام، مجموعه مقالات اولین همایش اسلام و محیط زیست، تهران، سازمان حفاظت محیط زیست.

شورای پژوهشی (۱۳۷۸) نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی، تهران، موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی.

صرافی، مظفر (۱۳۷۹) شهر پایدار چیست؟ فصلنامه

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

مدیریت شهری، شماره ۴، صص۶-۱۳.
طباطبایی، سیّدمحمدحسین (۱۳۶۳) تفسیر المیزان، سیّدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزهٔ علمیهٔ قم، ۱۳۶۳ش.
طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲) مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، نشر ناصرخسرو.
کاظمی، سید مهدی (۱۳۸۰) ارزیابی پایداری توسعه شهری؛ مفاهیم، روشها و شاخص ها، نشریه پیک نور، شماره ۲، صص ۹-۲۳ .
گریفین، کیث و تری مک کنلی (۱۳۷۵) تحقق استراتژی توسعه انسانی، ترجمه غلام رضا خواجه پور، تهران، موسسه عالی پژوهش تامین اجتماعی.
مجلسی، محمدباقر (۱۳۷۹) ترجمه توحید مفضل، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ق) بحارالانوار الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار، تهران، ناشر اسلامیه.
مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ه.ق) بحارالانوار، مؤسسه الوفاء، الطبعة الثانی، ۱۴۰۳ق.
محدث نوری، (۱۴۰۸ ه.ق) مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل‌البیت، الطبعةالاولی، ۱۴۰۸ق، ج ۵.
محقق داماد، مصطفی (بدون تاریخ) طبیعت و محیط زیست از نگاه اسلام، مجله نامه فرهنگ، شماره ۱۳، ص ۸۷-۸۸.
محمودی نژاد، هادی و علی اکبر تقوایی (۱۳۸۵) رفاه اجتماعی شهروندی و توسعه پایدار شهری، نشریه جستارهای شهرسازی، تابستان ۱۳۸۵.
مولدان، ب. بیلهارز، سوزان (۱۳۸۱) شاخص‌های توسعه پایدار، انتشارات سازمان محیطزیست.
نوریان، فرشاد، بداللهی ثابت (۱۳۸۵) تبیین معیارها و شاخصهای پایداری در محله مسکونی، شهر نگار، شماره ۲.
الیوت، جنیفر.آ (۱۳۷۸) مقدمه ای بر توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه، ترجمه عبدالرضا رکن الدین افتخاری و حسین رحیمی، تهران، موسسه توسعه روستایی ایران.
-، (۱۳۷۳) مجموعه مقالات سمینار جامعه شناسی و توسعه، چاپ اول، جلد دوم، تهران، سمت.
-، (۱۳۸۰) همایش موازین توسعه و ضد توسعه فرهنگی اجتماعی شهر تهران، تهران، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران.
-، (۱۳۸۳) توسعه محله ای چشم انداز توسعه پایدار شهری، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.
--،(۱۳۷۱) شاخص های توسعه شهری مسکن، تهران، وزارت مسکن و شهرسازی.
Asian Development Bank(2000), Social capital, local capacity building, and poverty red, 2000.
Australian Institute of Family Studies, (2002), Social capital: Empirical meaning and measurement validity, Research Paper No. 27, June 2002.
Bate, Robert H. (1990) Capital, Kinship and Conflict: The structuring of capital in kinship societies. In Ostorm, E. (2000) Social Capital" a fad or fundamental concept?"In Dasgupta, P. &Serageldin, I. (2000) Social Capital, a Multifaceted Perspective, Washington, D.C., the World Bank.
Bin Wu. (2003), Sustainable development in rural china farmer innovation and self organization in marginal areas.Routledge Curzon Taylor & Francis Group, London and New York.
Bond. John and Corner, Lynne, 2004, Quality of life and Older People, London, Open University Press.
Bourdieo, P.(1983)"Forms of Capital" .In Richards, J.C.(ed),Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York: Green Wood Press.
Jim، C.Y.، Chen، S.S.، 2003. Comprehensive greenspace planning based on landscape ecology principles in compact Nanjing city، China. Landscape and Urban Planning 116–95 :(3)65.
Johnson، B.R.، Hill، K.، 2002.Ecology and design frameworks for learning.Island Press، Washington.
Jongman R.،Pungetti G.، 2004.Ecological networks and greenways concept، design، implementation. Cambridge University Press، UK.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]